

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

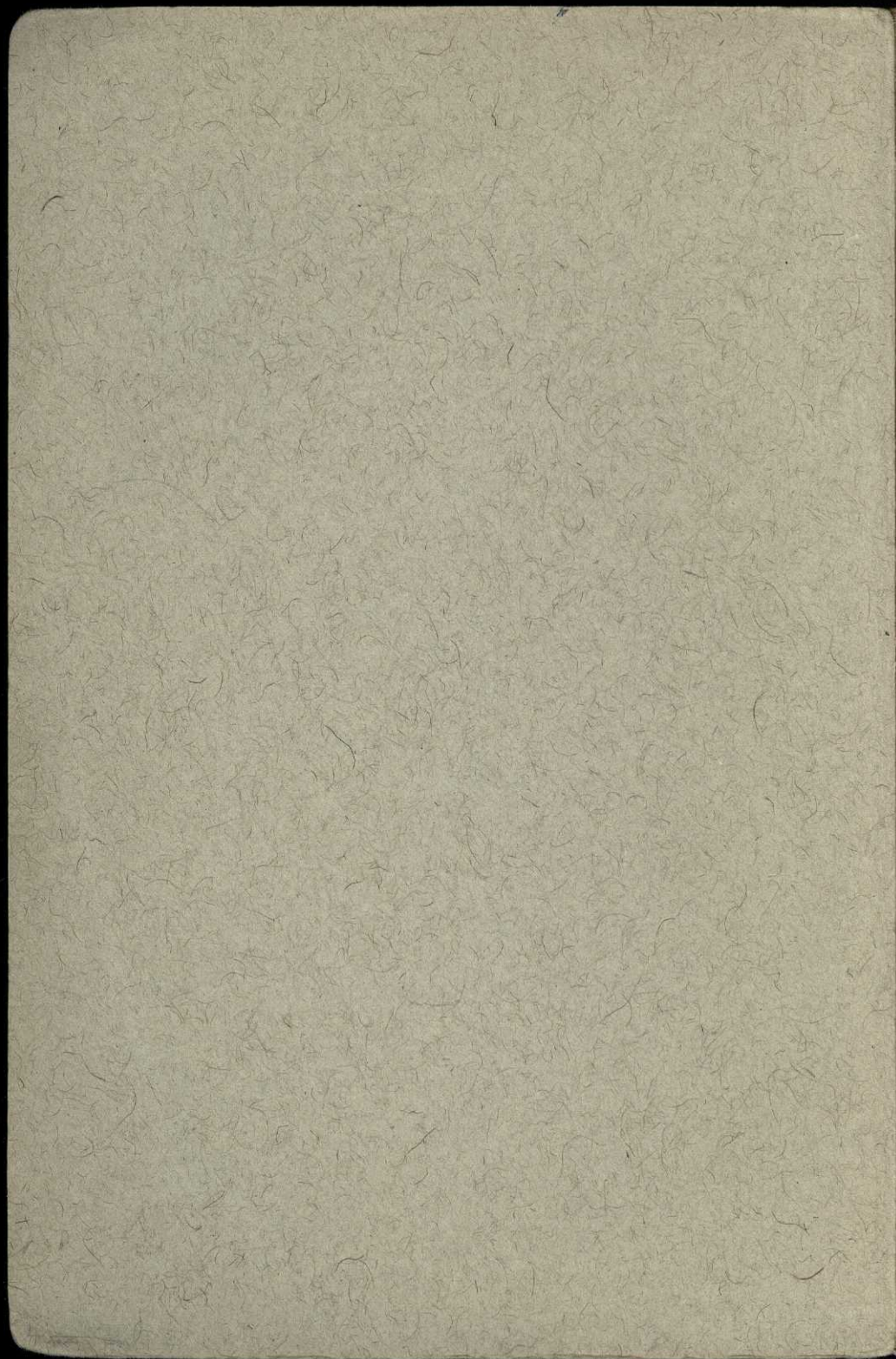
(BR) LITT-HYST
Sv.

FOGELQVIST, T.

DAN ANDERSSON.

1922.

TORSTEN FOGELQVIST

DAN ANDERSSON

EN MINNESTECKNING

Stockholm

TIDENS FÖRLAG

1922

TORSTEN FOGELQVIST

—
DAN ANDERSSON

UNIVERSITÄTSGEBÄUDE
GÖTEBORGS UNIVERSITÄT

x 26/11-48.

TORSTEN FOGELQVIST

DAN ANDERSSON

EN MINNESTECKNING

Stockholm

TIDENS FÖRLAG

1922

VORSÄTTNING
DAN ANDERSON
FR. NIKOLAUS

STOCKHOLM
BOKFÖRL.-A.-B. TIDENS TRYCKERI
1922

TILL MINNE AV DAN ANDERSSON

I.

Schopenhauer indelade en gång skriftställarna i två kategorier — sådana som skriva för sakens och sådana som skriva för skrivandets egen skull. »De förra», tillägger han, »ha haft tankar eller gjort erfarenheter, som de anse värda att meddela. De senare behöva pengar och därför skriva de för pengar; när de tänka, göra de det till husbehov för skrivandet». Man behöver icke vara i tvivel om, till vilken kategori den författare hörde, åt vilken denna runa ägnas. Vål måste Dan Andersson under de torftiga villkor han levde i då och då anlita pennan som nödfallsutväg. Och jag minns en gång, då denne farande sven som vanligt kom in-susande på min tidningsredaktion och drog upp ett manuskript ur den portfölj, som bar hela hans bagage genom livet. Lakoniskt utstötte han bara de två orden: »Middagspengar! Provryttare!» Men detta var bara det lumpna skalet kring en tung och rik kärna. Dan Andersson hörde likafullt till de ganska sällsynta författare, som ha en sak på hjärtat. Och den sak han hade på hjärtat var mer

än ett meddelande han ville göra andra. Han hörde till de ännu sällsyntare författare, som, nödfallen undantagna, skriva antingen av en omedelbar och oemotståndlig skapardrift eller av ett rent andligt behov att reda upp för sig ett i gåtor och mörker famlande liv. Hade icke detta varit de innersta drivkrafterna i hans författarskap, skulle han snart ha lämnat ett yrke, som gav honom rätt så liten berömmelse och ännu mindre förtjänst. Jag har i min ägo ett brev från Dan Andersson, skrivet åtta år efter debuten, som talar ett lika bittert som gripande språk om de försakelser den måste underkasta sig, för vilken saken är huvudsak. Jag anser mig icke begå någon ogrannlagenhet genom att meddela det. Ty det ger något av hans livsöde på smått och stort, samtidigt som det ger en god del av honom själv. Det är daterat den 11 januari 1920, alltså samma år han dog.

Broder!

I kväll har jag suttit alldeles stilla som en hindu ett par timmar, men jag har icke tänkt på Gud, jag har tänkt på »oss poeter». Jag har tänkt på att år efter år gå sin väg och under tiden plottrar vi och skriver, det ena häftet efter det andra, och vi måste väl ha en ganska stor kärlek till vårt arbete, eftersom vi hålla på så här, utan att någonsin erhålla några inkomster. Det skulle vara komiskt, om det inte vore så allvarligt. Ibland vaknar jag till för ett ögonblick över situationen och blir förvånad. I intet annat yrke i världen skulle man efter åtta års ansträngning finna sig i att förtjäna 100 kr. i månaden på att skriva en novell var 14:de dag. — — — — —

Jag berättar detta icke för att jämra mig över mina dåliga affärer, jag tar det som ett exempel på den oerhört löjligen ekonomiska sidan av mitt arbete. Men se här

en intressant lista som jag aldrig förr utfört — jag tycker dock om siffror just i kväll — och som visar det ekonomiska utbytet av åtta år.

Kolarhist.	300
Kolv. visor	300
Vidskepelse	300
Tre hemlösa	400
Svarta Ballader	000
Chi-mo-ka-ma	300
På sju hav	500
David Ramms arv	900
	<hr/>
	3,000

Om jag fördelar dessa 3,000 på åtta år, så har jag i årlig inkomst uppburit en summa stor 375 kronor. Vad har jag levat av under tiden? Hur mycket har jag kunnat sälja till tidningar för? Under de tre första åren sålde jag endast till midsommars- och julnummer, och då betalades jag med 15—25 kronor — två gånger på året. Under denna tid sålde jag de dikter till tidningar, vilka finnas i diktböckerna. Jag fick 15—20 kr., ibland 10 kr. för dem. Om vi under dessa år anslå dessa dikter till omkr. 60 stycken, så har jag på mina dikter förtjänat högst 1,200 kr. — under 8 år. Jag räknar icke vad jag fått som nödlidande av s. k. välgörare, det bittraste av allt bröd som kan ätas. Jag har väl på mina prosaskisser i H. T. under sista året gjort 1,000 kr. Vet du, vad detta betyder — efter många års arbete, ja, det vet du. Jag har fått anbud på att skriva smörja för veckotidningar, som icke vilja ta mina allvarliga saker. Jag gör det aldrig — aldrig i livet. Men när man sitter långt upp i Dalarnes bergslag och lever det enklaste liv — att då icke ännu förtjäna så mycket att man kan leva. Ah, tro bara inte jag är sentimental! Jag vet ju, att detta om ekonomin egentligen icke angår mig. Jag har en värld för mig själv att leva i, en värld där det gör detsamma, om byxorna äro trasiga och skorna slut. Jag är inte ledsen heller — snarare är jag förbannad just nu, men det är bara för att jag

kom att skriva siffror. Siffror äro av djävulen — men djävulens grin kan vara nog så betydelsefullt ibland. I kväll har han grinat åt mig. Men jag är inte rädd. Jag är bara högfärdig. Ty det är högfärdigt att inte vara nöjd med att få skriva, utan också vilja ha inkomster. På samma gång man gett sig ut för att vara poet har man inga pretentioner mer, en poet skall svälta ihjäl, och om han inte gör det, skall det sägas om honom, att han framsläpade sitt liv under bittert armod, sjukdomar och olyckor, vartill skall läggas, för att krian skall bli fullständig, liksom om den store Corneille, att hans sista år förbittrades och förmörkades av Racines växande framgång, d. v. s. i fråga om mig får väl sättas någon sådan som Pukes Dals förf. Så blir det hela romantiskt och bra och avviker inte från poeternas etikett.

Ahnej, man kan väl även som poet få lov att äta sig mätt tre gånger om dagen och dö en naturlig död. Man behöver inte vara poet, fast man är poet. Rosetti skulle ha varit lika bra, fast han aldrig grävt upp sin älskades lik, Schuberts musik skulle vara lika bra fast han ej svultit ihjäl o. s. v.

Nu har jag till fullo framlagt det materialistiska tänkesättet. Men just som jag skriver detta pladder, känner jag mig skamsen. Ty allt detta angår icke mig. Det finns en annan sida av saken: glädjen att få leva och skapa. I denna glädje kan själva mörkret bli ljus och de små tingen stora. Och i en stund av frid skrev jag i går.

Där du såg död och skymning blott,
där öppnades en ljusets port,
och allt du trodde armt och smått
blev ofattbart och stort.
Och det du ansett minst och sämst
av allt på vägen här
har lärt dig fatta vad som främst
i himlens rike är.

D. A.

Så skriver endast den, vars rike icke är av denna världen, klättrarnas och lycksökarnas värld, och som vet vad det kostar att triumfera över ett oblikt öde.

Att kommentera detta brev skulle vara att förstöra det. Hade Dan Andersson följt med strömmen, hade han kanske gjort en sparsam lycka. Han hade tillräckligt mycken talang för att kunna litet av varje. Men det var just denna talang, medelmåttornas vanliga fortskaffningsmedel, som han inte ville använda. I David Ramms arv talar han humoristiskt om Davids besök på tidningsredaktionerna i Stockholm. Han lyckas inte få någon anställning. »Däremot sade honom redaktörerna på ett par smärre dagliga tidningar att han vore välkommen med litterära bidrag, historier ur vildmarkslivet, så vilda som möjligt uttryckte en herre sig. Vildmarksnovellerna hade kommit på modet, poeterna voro vildmarkspoeter». Hade han, den verkliga vildmarkspoeten, som luktat och smakat skogarnas liv, fortsatt i genren, hade det kanske gått honom bättre, men han gick bort och skrev om inre livskriser, som han själv utkämpat. I en tid, då konsten i överensstämmelse med den allmänna smakriktningen — biografismaken — syftar mot yttre effekt och då själva de religiösa omvändelserna gå i sensationens tecken — se här kommer jag med min nya tro, vad tycks? — är det ganska trösterikt att finna en författare, som går ut från sin egen värld och in i sin egen värld, den må vara förlagd till ödemarken eller studerkammaren på vinden och ger katten vad publiken vill köpa och förläggarna sälja.

Man frestas också i detta fall att samställa Schopenhauers yttrande med ett yttrande av Hans Larsson, fällt med anledning av Strindbergsfejden i en uppsats om Huvudsak och bisak i litterära brytningar. »Jag vet», heter det där, »bara att en författare gör en mest gott, när han tycks skriva mest för sin egen hjälp, för att själv se och tyda bättre, bli orienterad, komma till rätta, få luft, överhuvud för att själv hålla ihop». Och han tillägger med tanke på diktarens hjälplöshet: »Låt oss icke generalisera denna sats, det vore ju vanvett, men det är verkligen ofta så, att en skald är mest för en i stunder då man nästan ville säga: andra kan han hjälpa, sig själv kan han icke hjälpa». Det är just Dan Anderssons fall.

Det är synnerligen lärorikt att studera det mottagande, som Dan Andersson rönt av det »litterära» Sverige. Det skulle vara alldeles orättvist att påstå att han icke fick erkännande. Visserligen var han ganska okänd för en större publik och negligerades tämligen allmänt av själva författarskrået, det som har monopol på att anmodas i de fina jultidningarna, uppmärksammas av pressens kåsörer, göras till föremål för intervjuer, ståta främst i skyltfönstren och porträtteras i bokkatalogerna, detta skrå, som icke försummar något tillfälle att underrätta allmänheten om sin existens, bokdedikatorernas och recensionstiggarnas lika ostolta som ärelystna släkte. Men kritiken blundade icke för hans förtjänster. Det fälldes tvärtom ganska många vackra glosor om honom och han behandlades i vart fall som en förhoppning. Redan med anledning

av hans debutböcker, kolvaktarhistorierna och kolvaktarvisorna skrev en tidning om honom: »Pass på, kanske är denne okände Dan Andersson, kolvaktaren från de värmländska (!) finnskogarna morgondagens diktare. Ty detta, som alla de många tunnblodiga poeterna med all sin formkultur aldrig kunna förvärva sig, den starka lyriska lidelsen, den äger denne ödemarkens fattige son». Det bör tilläggas, att det var en borgerlig tidning som skrev så, alltså en, som icke pliktskyldigast måste uppmuntra alla så kallade proletärdiktare. »Svarta Ballader», denna ohonorerade diktsamling, där just den lyriska lidelsen var så omisskännlig, fick ett övervägande gynnsamt mottagande av kritiken. Man märkte lejonklon, även om man väl närsynt överbetonade vissa förmenta brister i formkulturellt hänseende. Detsamma gäller om »De tre hemlösa», som i kritikens ögon gjorde författaren till en kraft att räkna med. Det var först med »David Ramms arv», denna sant hänsynlösa och hänsynslöst sanna bikt, som det började skära sig. Bevis på direkt utmärkelse saknades ej heller. Så till exempel fick Dan Andersson efter vartannat mottaga Bonniernämndens belöning och Svenska Akademiens understöd, en sak som dock bör ihågkommas i de kretsar, som rent slentrianmässigt bespotta akademien för dess förmenta oförståelse för levande modern litteratur. Men allt detta till trots har man liksom på känn, att Dan Andersson aldrig rätt skattades för vad han verkligen var. Det är här icke fråga om ett större eller mindre mått av panegyrik och kvantitativ erkänsla. Dan Andersson hörde till dem, som voro

goda nog att verkligen behöva kritik. Nej, felet låg på annat håll. Hans diktning var en rent personlig kraftprestation, och man bedömde den väl ensidigt som en litterär kraftprestation. Det litterära står hos honom i en så stark rapport med verkligt upplevat liv, att man ständigt måste se hans diktning mot bakgrunden av hans öde för att få fram de rätta proportionerna. Hans skrifter äro i ännu högre grad mänskliga dokument än litterära arbeten. De äro ett oavlatligt uttryck för personlighetens kraftspänning i den kamp för tillvaron, som på religiöst språk kallats Jakobs kamp med Gud och där det främst gäller att hålla sin andliga existens vid makt. Här är en fattig man, väl förtrogen med alla försakelser och umbäranden, som söker i inre mening göra sig fri från fattigdomens förbannelse och alla de inskränkningar, varmed den kringgårdar och förkväver det personliga livets växt och utveckling. Här är en man, född och uppfostrad med livsgåtan i det färdiga svarets form, i socialt avseende hänvisad till socialismen, i religiöst avseende hänvisad till pietismens lagiska förkunnelse om synd och nåd, som icke nöjer sig med de givna svaren, utan sätter in allt på att med egna erfarenheter och behov som ledtråd slå sig fram till en ståndpunkt. Det är sin egen utvecklingshistoria Dan Andersson skildrar, då han låter David Ramm säga:

Jag har varit hos läsarna. Jag älskade dem sannerligen inte. Jag kände avsmak för deras enkla sånger om blodet, såren och nåden. Men de där människorna äro de enda som dock intressera sig för det vi kalla själen. Alltså

kom jag till dem, men de förstå sig inte på mitt fall, det vill säga en oomvänd som inte kan tro på himlen. Jag var hos prästerna, men vi ska inte tala om dem. Somliga jaga harar, somliga supå och somliga äro skenheliga, ingen av dem tänker på själen. Därtill äro de högfärdiga över sitt stånd — särskilt prostar och deras döttrar. Sedan försökte jag socialisterna, jag träffade bara materialister, såna där som se kulturhinder i mässor och böner och förundra sig över att medeltidsmålarna valde religiösa motiv, och svärma för grekernas konst, som de tro är världslig bara för det de inte känner tillnamnen på alla deras gudar i brons och marmor. Jag var hos nykterhetsfolket, som hade förbudet till religion, som levde för förbudet och dog för förbudet. Jag var över allt och jag vart hemlös.

Dan Anderssons hela produktion är en historia om den sökande hemlösheten, som vill ha ett svar av en Gud, som döljer sig i moln, och en frid som övergår allt förstånd. Även hos vetenskapen har han varit. Men han ropar som David Ramm till sin vän filosofen: »Ut du akademiska gamla apa! Det är inte kunskap jag söker, utan frid». Det är detta som gör Dan Anderssons författarskap till ett personligt och mänskligt drama, inför vilket de rent litterära måtten ofta bli oanvändbara. Men då och då tar sig denna dramatiska personlighetsbikt uttryck, som stå sig gott även för en exklusivt litterär kritik. Den skildring, som Dan Andersson i boken om De tre hemlösa givit av de kriser ett barn och en yngling måst genomgå, som växt upp i en miljö, där det materiella alternativet heter svält eller arbete och det andliga himmel eller helvete, hör icke blott till det sannaste och djupaste vår fattiga be-känneliteliteratur äger, utan också till det i litterärt

avseende starkaste. Den kan endast jämföras med den skildring, som givits oss av Tjänstekvinnans son. Frånser man den rent litterära jämförelsens mått, måste jag för min del bekänna, att den yngre av de båda självplågarna i mina ögon är i besittning av det fruktansvärdare och större allvaret. Det kan inte hjälpas, att Strindberg liksom Rousseau ibland koketterar med sin barndoms och ungdoms lidanden och understundom mera kämpar för att höras, synas och skattas än för att rädda sin själ ur skärselden. Dan Andersson synes mig i stort sett fri från denna purgatoriska ärelystnad. För honom är uppgiften mindre att illustrera sig själv än att reda sig med sig själv, uthärda sig själv och slå sig ut genom jagets murar till ett perspektiv och ett sammanhang, där individen och hans personliga lidanden mista sin betydelse.

Den litterära kritiken bedömde ursprungligen Dan Andersson som en svensk avläggare av Jack London eller Jask Låndån, som han själv skämtsamt brukade stava namnet för att därmed uttrycka sin vördnad för den av klarsynta människor i hast upphittade adoptivfadern. Och sant är, att den stora, tysta ödemarksstämning, som även Dan Andersson erkände som ett suggestivt moment i Jack Londons obygdsskildringar från vilda västern, den återfinner man i hans egna skildringar från de svenska finnskogarna. Men det rent mänskliga elementet i dessa vildmarksdikter och vildmarksnoveller är för Dan Andersson en långt viktigare sak än för Jack London. Den amerikanske jägarpoeten intresserar sig visserligen för mänsklighetens anor i djur-

riket, det djuriska hos människorna och det mänskliga hos djuren på samma sätt som en lyriskt anlagd utvecklingsbiolog gör det. Men den vildmarksmystik, som fånglar Dan Andersson är snarare av primitivt religiös än av biologisk natur. Det är obygdens ensamma människor, kämpande med skräck, trolldom, varsel, de dödas andar och döden själv, med andra ord kampen för en livsåskådning, brottningen med Gud på ett primitivt stadium, som går som ränning genom Dan Anderssons finnmarksberättelser på vers och prosa, förutom det rent sociala inslag däri, som bildas av kampen mot hunger och fattigdom. Och när Jack London lämnade skogarna och slog sig på sociala problem, då var Dan Andersson vid samma tidpunkt av sitt liv färdig att gå lös på rent metafysiska spörsmål. Den svenske poeten befinner sig följaktligen i andligt avseende i en helt annan klass av människor. Trots ett fint natursinne och en skarp iakttagelseförmåga rörande alla yttre realiteter är det dock själslivets värld och de inre verkligheterna, som redan från början intressera honom mest.

Ett annat misstag vid värdesättningen av Dan Anderssons produktion, framför allt den senare, var det misslyckade försöket att påklistra den etiketten åttitalsnaturalism. Med detta slagord utdömdes David Ramms arv. Det är också sant, att Dan Anderssons skildringar av fattigdomens fruktansvärda verklighet äro rent naturalistiska. De lukta fattigdom precis som Zolas sociala romaner. Och det kan komma en tristess över interiörerna, som går genom märg och ben. Men bakom åttitals-

naturalismen, där den icke var ren skildring, låg på sin höjd ett socialt patos. Fattigdomen behandlades som ett socialt problem. Även hos Dan Andersson finns den sociala medkänslan levande och varm. Han skildrar de förpinade och utsläpade existenser, som efter att ha betalt samhället sin gärd av svett och blod kastas på fattighuset för att slockna bort i blindhet och slöhet, han gör det med självsynen hos den, som sett djupt i eländet, och harmen hos den, som känner sig upprörd över världsstyrelse och samhällsförnuft. Han säger i De tre hemlösa om skökan i sjömanskvarteret: »Hon begriper allting så där nedifrån, som man måste begripa för att kunna känna riktigt. De där fina som sysslar med de fattigas gåtor, dom kan ju inte veta något». Det omdömet passar till punkt och pricka Dan Andersson. För honom te sig de filantropiska herrarna och damerna i samma komiska belysning som för Chesterton. När Dan Andersson kände med samhällets olycksbarn, hade han förmånen och styrkan att kunna känna med sin egen klass. Men ändå var fattigdomens problem för honom i det väsentliga ett rent personligt eller metafysiskt problem. Hans diktning pendlar mellan en gränslös kärlek till livet för dess skönhets skull och en gränslös avsky för livet för dess fullhets skull. Han kände det goda som ett förpliktande sedebud, nedärvt genom sekler, och det onda som en oemotståndlig verklighet, en nedärvd lockelse lika gammal som mänskosläktet. Och just fattigdomens värld framkallade dessa instinkter på gott och ont till en rasande kamp. I den glänsande

skildringen av rallarlaget i De tre hemlösa, så fyllt av hjärtlös grymhet och kamratskap på sammå gång, stå de båda makterna oförmedlade mot varandra. Och frågan för Dan Andersson var den, hur man skall kunna förlika livets gränslösa fulhet med föreställningen om »Guds vackra värld». Hela hans diktning rör sig på teodicéernas gamla grund, den brottas med det ondas realitet och försynens begrepp för att få en enhet i detta kaos av smuts och skönhet, blod och blommor, som kallas livet.

Det finns ingen europeisk författare, som Dan Andersson tagit ett starkare intryck av än av Dostojevskij. Han kunde ligga vaken hela nätter med frossa i ryggraden och läsa Raskolnikov. Han har i sina romaner tecknat rena Dostojevskijkaraktärer. Fadern är en sådan där Guds vandringsman, som man finner hos Dostojevskij och som går genom det förskräckliga livet som en fridens budbärare. Och Nilenius, vraket, vampyren, det liderliga vidundret, har ett avgjort släktttycke med Dostojevskis bestier. Dagen före sin död yttrade Dan Andersson till mig: »Det är besynnerligt, vad livet ändå är karamasovskt». Han rörde sig ständigt i Dostojevskijska tankebanor. Och ingen har så som Dostojevskij behandlat fattigdomens och lidandets problem som en fråga om inre realiteter, en metafysisk fråga. Det är just denna religiöst-filosofiska syn på verkligheten, som på det allra bestämdaste skiljer Dan Andersson från naturalismen. Och man kan inte tänka sig något ytligare och mera misslyckat, än då vissa kritiker behandlade David Ramms arv som en rått materialistisk och halvt pervers smuts-

bok. Det vittnar om den fullständigaste obekantskap med motiven för Dan Anderssons författarskap. Dessa herrar hade för fullständig klarhets vinnande blott behövt läsa kapitlet »Den oändlige», där Dan Andersson med sin egen moderna livserfarenhet broderar på indiernas gamla religiösa enhetsfilosofi, uttryckt i världsformeln Tat tvam asi — det är Du. Han skriver med några nattupplevelser på Stockholms gator i tankarna.

Jag tyckte att hela skapelsen var en enda blodig, snyftande köttklump, virvlande kring ett centrum: det inuti mig som var innanför alla skal och som aldrig kunde bli orent. Och i och med detsamma försvann all känsla av orenhet ur mitt hjärta. Ty vem var i detta centrum? Endast Han. Men Han var även i varje del av massan, han var ändå hela massan och något dessutom. Han var i mig, som skjutit skurken, han var i djurets orenhet, i skökans spott och spyor, i baronens lilla högfärdiga hjärta och i de brinnande rosorna på damens kinder. Han var i gatstenarna och inne i mitt stackars darrande hjärta. Herre, viskade jag, vad du är stor och förfärlig, vem vågar sätta sig upp emot Dig?

Men Han var mera. Han var rytmen i stjärnornas gång och den enda väldiga sången i det tomma rummet, när en gång all jorden tystnat och stjärnorna gått till vila. Han var Rörelsen, Han lät allt hålla ihop och brista, krossas eller gråta, plågas eller fröjdas. Han var det aldrig förorenade, därför, att Han icke hade egenskaper. Och ser Ni, jag vart full av en enda stor glädje över alltings skönhet, fulhet, förfärlighet och väldighet och varje liten smutsig detalj försvann, och raseriet och hatet och kärleken och blommorna och förruttnelsen och stanken av det orena döda — allt var, tyckte jag, en väldig sång, en orkester som drog förbi mig i mörkret, ryckande mig med. Och jag knäppte mina händer mot stjärnorna och snyftade:

Detta är Du.

Den som vill må ju kalla sådant ett poetiskt utbrott mer än en allvarlig lösning av livets problem, en i extasens ögonblick konstgjord syntes mer än en verklig försoning av livets motsatser, men den lyriskt personliga lidelsen bakom ett sådant utbrott, vittnar om ett sökande, som gått genom is och eld, himlar och helveten för att finna en fast punkt i tillvaron. En enda sådan sida väger upp massor av de obetydligheter, varmed den litterära kritikens små gullgossar och favoritflickor hugna sin publik, icke för de sköna ordens skull, men för den mänskliga spänning och intensitet som förestavat dem.

En av Dan Anderssons intimaste vänner, den som kanske stod honom allra närmast, yttrade i brev till mig för någon tid sedan bland annat följande: »Dans produktion kanske inte ter sig så anmärkningsvärd för mången, som ser den i och för sig. Men sätter man den i direkt sammanhang med författaren och ser på hans livs historia, visa dessa böcker, hur stark människoanden är, de äro ett glänsande trots allt, de visa att hos människan över kampen för tillvaron finnes ett kampen att förstå och att detta är det första och viktigaste». Det var detta som litteraturkritiken kring Dan Anderssons författarskap aldrig rätt fattade, därför att den i detta fall varken kände eller anade den egendomliga korrespondensen mellan hans liv och diktning.

II.

Kort efter Dan Anderssons död skrev hans ålderstigne fader på den i det föregående omnämnde vännens begäran några minnesord och data över den döde, vilka ställts till mitt förfogande. Då jag första gången läste denna krönika på fattiga tre skrivark, slog det mig, hur enkel, kysk och vis den sanna vetskapen är och hur få ord det behövs för att hugfästa minnet av det, som i sig självt varit betydelsefullt. Så ristade forntidens flärdlösa fäder runor i sten över dödsmärkta och fallna söner. Och på minnesbladet i de gamla familjebiblarna har man ofta fått en sådan livsbelysning och livssammanfattning, skriven med darrande stil i knappa ord, tunga av den sak, som är det enda värdefulla. Efter moget och pietetsfullt övervägande har jag funnit, att läsarna av Dan Anderssons skrifter icke böra undanhållas detta trovärdiga vittnesbörd av en namnlös man av folket, som stod den döde diktaren närmre än någon annan och som ger oss, litterära minnestecknare, en sträng och hälsosam lektion i saklighetens svåra konst. Jag kan med så mycket bättre samvete göra detta, som ett blygsamt tillägg till brevet i fråga ger vid handen, att om något av vad som där skrivits kan användas, så är meddelaren glad över att ha kunnat stå till tjänst. Det värdefulla dokumentet innehåller följande:

Dan (Daniel är dopnamnet), föddes den 6 april 1888 i Skattlösbergs skolhus, Grangärde församling, där hans fader var skollärare. Under som-

marferierna var han tillika med sina bröder med sin fader i skogen och högg kast- och kolved samt deltog i slätterarbete. Var särdeles skicklig att handtera yxa och lie redan i gossåren. Dock märktes redan då den sinnets oro, som sedan följde honom genom livet. Han ville gärna gå ärenden till handelsboden, men han kom nästan aldrig i håg allt han skulle köpa, ty hans tankar voro närmare gubben i månen än affären.

Den dag han fyllde 14 år, steg han på tåget i Grängesberg och reste till Forest Lake, Minn., U. S. A. på en biljett från sin faster Sara. Hos denna familj var han några månader, men flyttade sedan till Tamarack i norra Minn., där han hade en farbroder. Denne hade en son — kusin till Dan — som var en slags »Wild Bill» och med honom strövade han omkring i skogarna på jakt. Emellertid lämnade Amerikafebern hans fader och han föranstaltade om pojkens hemresa. Dan hade då varit borta omkring 8 månader (1902). Sjöman var han aldrig.

Sedan han kom hem, arbetade han med kolvedshuggning och timmersågning.

År 1905 slutade Dans fader skolan efter 31 tjänsteår och tog ett kolartorp under Ludvika bruk. Då var Dan med om att göra sådant arbete, som åligger en kolare.*

Under denna tid försökte Dan med att som gårdfarihandlare sälja Eskilstunasmiden, gick och

---

* Anm. Här kunde ha tillagts, att D. A. vid 18 års ålder under 2 månader uppehöll undervisningen i Bingsjöbergs skola, som icke kunde få någon annan lärare.

bar det långa vägar, men bjöd sällan ut något. När han gjort ett par resor, slutade han.

1908. Efter 3 års arrende slutade vi med arrendet och Dan reste, enligt annons, till Hudiksvall för att bli dräng hos Björn (trädgårdsmästare). Den platsen lämnade han och tog sjövägen till Gävle, men då var penningarna slut. Han försökte få någon plats enligt tjänstebyrån, men det var fåfängt. En natt låg han på polisvaktkontoret, en natt å frälsningsarméns härbärge. Båda nattkvarteren voro ruskiga. För att komma hem, gick han upp på frälsningsarmén och fick biljettpengar till Falun. I Falun gick han upp på Dalabladets redaktion och fick betalt för något han skrivit i tidningen, och det räckte till Ludvika. Därifrån skulle han gå hem, 3 mil, men var så förvillad, att han tog orätt väg på natten och kom halvvägs till Smedjebacken, innan han träffade en person som rättade honom. När han sedan strövat sig hem till Burängsberg i Grangärde, där hans föräldrar bodde, sysselsatte han sig åter med skogsarbete tills år 1912, då han blev ombudsman för templarorden, och for i denna befattning genom hela Sverige.

1913 började han sitt författarskap, men det såg nära omöjligt ut till en början.

1915 bevistade han en kurs i Brunnsvik. Sommaren därpå hjälpte han sin fader bygga ett hus i Gräsberg, där hans föräldrar ännu bo.

1918 den 19 juni ingick han äktenskap. —

Då Dan 1919 erhöill Bonniers stipendium — 15,000* — begärde hans fader, som var skyldig 500 kr. å sin byggnad i Gräsberg att få låna 500 kr. Penningarna kommo och skulden blev betald och fadern sände honom en revers. Efter en tid kom Dan med reversen, rev sönder honom, under det han sade: »Jag vill int' ha något av de penningar ni sitter här och svettas för.» (Fadern sysselsätter sig med skoreparationer). Tack vare Dan äro nu hans föräldrar skuldfria och få bo i eget hus.

Han var orolig och hade svårt att sköta penningar, men han var hjälpsam och ville gärna bistå där han kunde.

Hans fattningsgåvor voro över det normala, såväl i teoretiskt som i praktiskt avseende, och han hade kunnat utbildas till vad som helst utom matematiker.

— — — — —
 — — — — —
 — — — — —

Den bild av människan Dan Andersson, som skisserats i dessa enkla, knappa linjer, är väsentlig. Man känner orospusten i hans öde på ett alldeles särskilt sätt. »Den sinnets oro, som sedan följde honom genom hela livet», är ju själva nyckeln till hans författarskap. Utan den hade han aldrig blivit vad han blev. Ty den oro, som vardagsmänniskan betraktar som ett abnormt tillstånd och därför skyr och undviker, är för diktaren ofta den stimulerande principen. Naturligtvis finns det diktare, som stå

* Siffran är felaktig och bör reduceras med en nolla.

på trygg fot med livet. Det skulle vara ett utslag av romantisk jargong att förneka det. Men de äro få. Och i allmänhet torde det kunna sägas, att lyckans galoscher inte äro gjorda att bära Hermesvingar.

Utom orosdraget i detta porträtt fäster man sig vid det ovärldsliga draget. Gårdfarihandlarn med Eskilstunasmidet — »gick och bar det långa vägar, men bjöd sällan ut något» — pojken, som kunde lära allt utom matematik och pengars skötsel, det är Dan Andersson på kornet. Han var inte skapt att klättra. Han kunde inte bruka denna världen, och när han brukade den, brukade han den, som gjorde han det inte. Han hade Bergspredikans och den kristna fattigdomens moral i blodet. Den var hos honom både arv och lynne. De skatter han samlat sig på jorden fingo plats i hans portfölj. Hela denna livshistoria är en variation på det Almqvistska temat om den svenska fattigdomens betydelse.

Jag har en känsla av, att Almqvists karakteristik av svenskheten kanske är något föråldrad, vad genomsnittet beträffar. (Mammonismen och den industriella moralen har icke gått oss spårlöst förbi.) Men den träffar fortfarande rätt i det enskilda fallet. Och för detta enskilda fall var Dan Andersson en typisk exponent. »Han är», heter det hos Almqvist om svensken, »nästan aldrig idog i fransysk eller tysk mening. Allra minst är han sparsam som ryssen (!) eller juden. När utlänningar hopar penningar för att äga dem, samlar svensken för att giva ut. Fattigdomen är hans grundtillstånd,

förmögenheten blott hans interim, rikedomen en liten lek, som han har för sig då och då». Och vidare heter det om det jordiska goda: »Han bör och skall vara så sinnad, att han kan lämna det. — — — Han har då makt att när som helst resa sig upp, lös ifrån allt, stående blott och bart på sin person och på intet annat i världen. I sådana ögonblick känner han Gud inom sig och hela jorden inunder sig. Han ser kanske trasig och smutsig ut där han står, men han bär sitt huvud högt, och han ser sig omkring med ögon som bodde han överallt i stället för ingenstades». Dan Andersson, som annars icke var någon Almqvistläsare, hade en stor beundran för dessa rader. och varför, om icke just därför att de gävo ett så exakt uttryck för hans egen belägenhet: »lös ifrån allt, stående blott och bart på sin person».

Det kan emellertid i längden bli en ganska mattsam och överspänd position att stå blott och bart på sin person och på intet annat i världen. Man kan gripas av leda vid sig själv och ångest över att inte ha något objektivt att peka på och trygga sig till. Denna leda och ångest voro icke Dan Andersson främmande. Han kunde gå omkring och känna sig onyttig och han plågades av den tacksamhetsskuld för livet, i vilken han stod till andra människor, som ordnade det för honom. Endast på spekulationens och den rent franciskanska fromhetens väg kan man obrottsligt fasthålla vid fattigdomen som vid ett privilegium. Den verklighet, som tecknas i hans faders minnesruna, är både upplyftande och upprörande. Den är upplyftande så

som ett bevis på tankens och inbillningskraftens seger över materien och personlighetens förmåga att motstå ödet. Men den är upprörande som socialt faktum. Dan Andersson levde i en miljö, där man efter 31 års trogen samhällstjänst tvingas att arrendera ett kolartorp för att inte svälta ihjäl. Och hans sociala sympatier och antipatier skina också tydligt igenom i hans produktion, framför allt den tidigare, ehuru de på sistone slukades av etiska och metafysiska problem. Det är svårt att säga, i vilken mån dessa miljöförhållanden menligt inverkat på hans egen andliga utveckling eller verkat hämmande på hans produktion. Att det icke är rationellt, att en man med hans anlag jagas livet runt som kolare, timmerhuggare, trädgårdsdräng, gårdfarihandlande, nykterhetsagitator, journalist och litterärt nådehjon, det är uppenbart. Men frågan är, vilken eggande betydelse det irrationella kan ha haft just på hans andliga växt. Hade han icke varit kolare i finnskogarna, skulle han då ha kunnat skildra finnmarkens liv med en så frisk, gripande och olitterär åskådlighet? Hade han icke varit löshästen på livets allfarsvägar, hade han då kunnat skildra den själens oro, som aldrig stillas? Dan Andersson var till hela sin läggning vagabond och hade han som huskatten levat på mjölk och stugvärme, hade han kanske spunnit ett tag och somnat i spiselhörnet. Betraktar man hans öde osentimentalt, måste man se det som ett fall av orättvisans filosofi och kulturens offerväsen. Det går nog lätt att säga, att en diktning, en musik, en konstproduktion är lika utmärkt, vare sig ska-

paren tömt en mildare livets lägel eller en bittrare kalk. Allt som frambringas i litteratur och konst måste ju bedömas efter sin egen art och ej efter konstnärens livsvillkor. Men vid detta självklara påstående stannar det inte. Den frågan återstår alltid, vilken andel dessa livsvillkor haft i konstverkets säregna art.

Kritiken försummade sällan att — låt vara med välvillig uppmuntran — åsätta Dan Andersson proletärens och autodidaktens ursprungsbeteckning. Och han blev därigenom belastad med ett handikap i konkurrensen med författare, som till sina andliga proportioner — innehåll, lidelse, inspiration, erfarenhet och begåvning — voro honom oändligt underlägsna. Att social standard och nedärvd kultur, dels tekniskt, dels ock vad angår lättheten att kunna överblicka alla synpunkter, underlättar skriftställarens yrke är ju obestridligt. Man har en uppsamlad fond av härdvunnen smak att röra sig med. Och genom gångna generationers förarbete har man fått kunskaper och formsäkerhet till skänks och på köpet. Men kritiken har stirrat sig så blind på dessa företräden, att den snart icke kan skilja begåvningen med lidelsen, som söker egna uttryck för egen upplevelse, från talangen med handlaget, som gör konst- och stämningsstycken av ett material som andra framläpat. En av Dan Anderssons vänner, av mig redan i det föregående citerad, skrev till mig i sagda sammanhang: »Ser man på skellet av hans livs historia är det svårt att inpassa tid för studier. I hemmet fick ej finnas någon annan bok än bibeln, allt annat var synd att läsa.

Men man kan roa sig med att jämföra Dans uppväxt- och ynglingaår med någons, som kommer från ett litterärt-kulturellt förmöget hem, och mäta resultatet vid mannaålderns början». Den som skriver denna minnesteckning har sedan flera år tillbaka roat sig med sådana jämförelser. Och jag har trots mig finna, att för dem som skriver för skrivan-dets egen skull är frågan om skolning och auto-didaktik avgörande. Man märker genast autodi-dakten på hans osäkerhet, hans härmningsförsök, hans skinnombyten och flackande efter lämpliga förebilder. Men för dem som skriva för sakens skull, mister denna fråga sin betydelse. Man skulle till och med kunna säga, att autodidakten i detta fall har vissa företräden. Genom att nödgas själv arbeta sig fram till det, som andra fått ära eller lära, utvecklar han hos sig krafter, som hos de lyckliga besittarna på grund av överksamhet äro atrofierade. Motionen och den andliga omsättningen bli hos honom större, mödans lön dubbel. Det dästa tillståndet är honom okänt. Just där-igenom att han har en hästlängd att ta igen, är hans liv rikare på rörelse, överraskningar och spän-ning.

Dan Andersson levde för visso ett rikare andligt liv än de flesta av litteraturens små självbelåtna egendomsherrar med stamträd och bibliotek. Sina böcker fick han låna. I de filosofiska grundstyckena hade han en lärare, visserligen utan pro-fessorstitel, men med kunskaper, som skulle kunna spränga en kateder och denne lärare var dessutom hans personlige vän, en gengångare från symposier-

nas och de peripatetiska, filosofiska vandringarnas tid, då man samtalade filosofi vid dryckesbägaren och på vägen och inte kände till några skrivna kollegier. Största mödan kostade honom språken. Litet engelska hade han redan fått lära i det fattiga småskolläraryhemmet och Amerikavistelsen lade grunden säkrare. Hans Kiplingöversättningar äro i enstaka fall rent av kongeniala. Franska och tyska lärde han sig själv och hade drivit det därhän att han gav sig på att tolka Baudelaire och förstod att läsa Rabelais. Latin s y s l a d e han åtminstone med och vid sin död hade han, oförsynt som han kunde vara, börjat attackera det grekiska språket. Men så hörde Dan Andersson också till vad som hos Homeros kallas det språkbegåvade släktet. Någon osviklig säkerhet nådde han aldrig i sina språkliga stycken, men han hade likväl hunnit så långt, att riglarna voro sprängda för den europeiska litteraturens skattkammare.

Då man nu besinnar, vad Dan Andersson helst och mest läste, och jämför hans verkliga andliga umgänge med de umgängesvänner, som en okunnig kritik i sitt sökande efter förebilder och passande sällskap pådyvlade honom, blygs man nästan för den litterära synförmågans otillräcklighet. Bibeln följde honom från barnsben. Indiernas visdom, tolkad i Baghavadgita, medeltidens mystik, predikad av mästern Eckart, renässansens frodiga och bisarra mänsklighetsförkunnelse i doktor Rabelais' mun, den moderna människans problem, ställt av Dostojevskij, allt tog för honom en levande personlig gestalt. De grundläggande filosoferna hade han haft be-

röring med, låt vara i andra hand, Kants distinktioner och Schopenhauers pessimism ha satt ett djupt märke i hans liv och diktning. Och den europeiska 1800-talsdiktningen kände han i sina huvuddrag. Han hyste en djup beundran för Balsacs mänskliga bredd, Flauberts konstnärliga samvete och Kiplings osentimentala manlighet. Det enda han aldrig rätt fattade var klassicismen, varken i antik eller gallisk form eller i Goethes, Schillers och Tegnérns nyhumanistiska. All harmonisk idealitet, all ädel köld och lätt ironi stötte honom bort. Han ville ha livet blodigt, mustigt och djupt. Harmonien höll honom på avstånd som en död kyla. Han älskade det förtärande allvaret och den groteska humorn. Naturligtvis var hans läsning planlös, de bekantskaper han gjorde ofta tillfälliga och hans smak och omdöme utsatta för misstag och inkonsekvenser. Det är autodiktens oundgängliga lott. Men det han smälte, omsatte han på ett intensivt och personligt sätt. Och luckorna i hans bildning och förståelse blottade hans personlighet. Han var girig på allt, som kunde öppna en utväg och skänka näring åt fantasien, men någon litterär allslukare med estetisk ambition var han inte. Och han tillstod omsvepsfritt sina antipatier för Maupassant och Anatole France. I mina ögon levde denne fattiglapp, som samställdes med Jack London och som etiketterades som en gengångare från åttitalet, ett rikare intellektuellt liv än bokrättorna och de litterära, som smaka och vraka, men aldrig leva sig in i en sak.

Ställer man nu denna intellektuella intensitet mot bakgrunden av ett trist, lumpet och jämnrått var-

dagsöde, förstår man vilken spänstighet det ford-rats för att hålla lågan vid makt. Den händelse-lösa landsbygden och den förstummade miljö, i vil-ken Dan Andersson tillbragte största delen av sitt liv, närde blott ytterligare hans oro. Från finn-marken, Gräsberg och Gonäs gjorde han ständiga utflykter och härnadståg. Bland annat gjorde han täta resor till Stockholm, där han stannade några dagar, några veckor, ibland månader. Mer än res-pengar hade han vanligen inte. Det fick sedan gå som det kunde och han hyste in sig var som helst. Det kunde gå dagar, då han icke fick ett mål mat och det hände att han tillbragte natten på en soffa i Humlegården. Bland annat höll han till i ett konst-närnsnäste på Styckjunkargatan, som, vad personager och miljö angår, icke så litet påmint om Röda rummets artisthärbärge ute vid Lilljans, där man eldade med golvplankor och läste bort hungern ur en flottig kokbok. Dan Andersson har själv teck-nat miljön för denna bohèmtillvaro i David Ramms arv. För att vara i människors närhet och samtidigt ha ett fast arbete sökte sig Dan Andersson in i pressen och tjänstgjorde någon tid som medar-be-tare i »Ny Tid» i Göteborg. Men denna anställning blev av kort varaktighet liksom alla försök till för-ankring. Ty liksom staden och människorna sögo honom, då han befann sig i ensamheten, sög honom vildmarken och ensamheten, då han alltför länge frottat sig med människor. Alla hans böcker äro skrivna i ensamheten på landet, då han hade säll-skap nog av sina tankar. Men då det andliga för-rådet för tillfället var uttömt, begav han sig åter

ut på vandring. Det var alltid infallet, som därvid ledde honom. En gång, då han fått litet att leva på, fick han det infallet att resa till Trondhjem och besöka en vän. Han kom dit en morgon, visade med självsäker värdighet sin check, gick och löste in den i en bank, köpte en kolsäck och en tältsäng för att slå sig ner på stället en tid, men fann, att han inte passade, och reste tillbaka med kvällståget.

Dan Anderssons korrespondens, nerkastad på lappar, helt genomträngd av den tillfälliga impressionen och skriven i stunder av övermäktig nedslagenhet eller uppsluppenhet, kastar en bisarr och egenartad belysning över hans personlighet och öde. Den är så fullständigt spontan och fri från litterära biavsikter, att den just därför verkar dubbelt stark och blottar sin man. Det skulle vara att blottställa ett minne av sällsynt personlig art att delge allmänheten några längre eller alltför intima utdrag därav. Men utan några som helst prov på dessa personliga utbrott skulle en minnesteckning hänga helt i luften liksom och det författarskap, till vilket den är knuten.

Från den vindskammare, där han diktade sin oför-glömliga dikt »Gillet på vinden», bär följande brev ett starkt vittnesbörd. Man har där den sanna miljön för hans kamp och diktning. Det är skrivet till en närstående vän och daterat Gräsberg. Och den har en egendomlig likhet med Strindbergs korrespondens: den hastiga pulsen, den sakliga förkortningen, det kroppsligt levande ordet.

Brother and friend.

Jag sitter här och stirrar ut genom mitt fönster på linbanan som går och går och dimman som stiger ur kärren. En tröstlös kväll, en kväll då jag inte kan arbeta. Det

enda jag känner mig ha lust till är att gråta våldsamt, men det kan jag inte. Jag kan endast gömma huvudet i händerna och låtsa, att jag gråter. Möjligen skulle jag också kunna skratta våldsamt, om jag hade något att skratta åt. Jag skulle kunna svära, kanske, om jag hade anledning. Klockan är bara tio e. m. Ingenting har hänt, allt är som brukar vara. Skymningen utanför fönstret ser ut som en konstgjord spökstämning på en teater, och genom dunklet och dimman flyga malmvagnarna förbi som ugglor eller jätteläderlappar. Berget mittemot ser ut som avbildningen av jättevalfisken i Mens djuratlas. Min säng står tom och gapar efter sovande kött. Jag undrar, om där finns mardrömmar dolda i täckets veck — som spindlar och ohyra.

Jag ville vara en liten groda och ligga i ett ljumt träsk och hela dagarna kväka över mänskolivets tröstlöshet. En fjäril ville jag vara — allting, men utom en spindel. En spindel måtte vara en avbild av djävulen. Och jag vill inte vara en kopia av djävulen. Jag ville gråta ut hos någon stark och skön kvinna och sedan lägga mig i en skog och sova. Det är så skönt att sova ute i en skog. Men jag vill inte sitta ensam i mitt rum och vagga kroppen hit och dit som en vansinnig kvinna.

I detta brev har man den intensivt andliga människans hjälplöshet i världen, ödslighetens förbannelse och den händelselösa miljöns centnertryngd över den skapande viljan. Och just mot denna bakgrund ter sig Dan Anderssons författarskap som kraftyttring, övervinnelse och seger. Frånvaron av stimulans gör naturligtvis svårigheten att skapa dubbel. Ofta fick Dan Andersson gripa till ett rent mekaniskt arbete för att få en avledare för de tankar, som i ensamheten hotade att spränga honom inifrån av brist på kanaler och resonans. I ett brev till mig av senare datum och från annan plats skriver han:

Har börjat binda en stor sänkhåv 2 m. $\times$ 1 m., men betvivlar att nätbindning är bättre än patience. Man sitter böjd över arbetet, man har en känsla av pauperism, straffarbete. Svarstolen vore bättre, men då skulle man ha en lokal att vara i. Jag är för övrigt inte rätt säker på, om det där med en hobby har någon så stor betydelse. För en hjärna som är inställd motoriskt på arbete hjälper ingenting, varken kålplantering, svarstol eller stramaljsöm. Det är lika bra att gå kring golvet.

Det är först ur en sådan grundstämning som Dan Anderssons vägfaraoro blir fullt begriplig. Han älskade livet med umbäranden och äventyr, överraskningar och tillfälligheter alldeles för starkt för att låta sig levande begravas. Och man förstår hans oroliga själs längtan efter sällskap, utbyte och omväxling. Det är det mest tragiska av alla öden att känna sig som en kraftackumulator utan tillfälle till urladdning. Och sådana öden har den svenska fattigdomen på sitt samvete i hundratal. Det är detta som är avigsidan av den svenska fattigdomens betydelse.

I sin andliga landsflykt sysslade Dan Andersson med allehanda planer. Hans fantasi kokade beständigt. Och när han var oförmögen till arbete, spann fantasien vidare på projektens händselösa tråd. Hans litterära planer kunde ta sig de mest humoristiska uttryck. Bland hans efterlämnade papper finns ett utkast till en enaktare med titeln »Gustavsson». Han kom inte mycket längre än till personförteckningen. Den upptog endast tre figurer:

Fil. mag. Gustavsson.
Hans hustru Felixina.
En fluga.

En annan gång under ett tillstånd av produktiv maktlöshet svärmade han för att få en sysselsättning, som på en gång var mekanisk och litterär, till exempel ett större översättningsarbete. Hans tankar föllo på Hamsun. Och han planerade på fullt allvar en resa till Norge för att hos den store författaren själv anhålla om att få översätta Segelfoss' by. Först i sista minuten, då skottet redan låg i bössan, kom han att reflektera över möjligheten av bristande språkliga insikter och han skrev då till en vän följande dråpliga rader:

Medan jag inväntar döden, skall jag dock jobba med något, fast Gud ska veta, att jag inte kan mer norska än en silkatt. Det finns lexika och så får jag väl fråga den shtore forfatter selv, vad han tror att det mesta heter på svenska.

Dessa rader visa Dan Andersson från en ny sida. Det skulle vara alldeles oriktigt att föreställa sig honom som en självupptagen asket och tungus. Han hade en rik fond av humor. Och denna humor kunde skifta från mörk och makaber uppsluppenhet till glittrande pojkaktigt lättsinne. Hjälten i hans diktning är spelmannen, som fattig drar fram på väg och i by. Och som äkta spelman hade han sinne för både moll och dur, gitarren och dragharmonikan. Han spelade själv fiol och i den fiollådan slumrade både dans och psalm och bland danserna både dödsdans och brudpolska. Dan Andersson hade inte bara spelmanshumorn, utan även sjömans- och skepparhumorn. Han sjöng också ofta och gärna. Hans visor voro oemotståndliga, sentimentalt romantiska utan en blinkning av

synbar spefullhet och burleska, så att de luktade snus, brännvin, tågvirketjära och sjömanskrog. På botten av hans diktning går en bred källåder av folklig sjömanspoesi och spelmanspoesi och bakom hans novellistik skymtar skepparhistorien med saftiga lögner och frodig fantastik. Då han efter lång bortovaro kom instormande i vänners lag, liknade han en jägar Malm, som kastar sitt knippe vilt i vrån och slår sig ned i eldskenet av brasan vid brännvin och kaffe, »mager av vandring och brist», som det står hos Fröding, men med en våldsam lust att fabulera och skryta. Förföll han då till den sentimentalitet, ur vilken skygga och bröstsjuka minnen titta fram, kunde han plötsligt ruska opp sig, slå över i gäll dur, bullra en stump och säga skål och tack. Detta gjorde, att Dan Andersson med sin evigt brinnande och förbrända själ, sin jagande oro och sin erfarenhetsfond av trist och hemskt, likväl alltid verkade på andra, helst dem som hörde till periferien av hans bekantskapskrets och som ingenting visste om gåtorna innanför västen, som en livgivande och stimulerande princip. En av hans vänner från Göteborgstiden har på ett förträffligt sätt uttryckt denna sida av Dan Anderssons väsen i en tillfällighetsdikt, som noga smyger sig an efter tonen i hans egen poesi.

Visa till Joakim, när han antogs ha
stuckit från stan:

Om det var sofsken eller regn, om stiltje eller blåst
det var,
den dag du slog i staden ner, det vete fan och Potifar.

Men det jag vet och det jag svär, att i en storstadshålas
 stank,
 du slängde in en doft av skog och från en insjö blank

Om du var bonde eller präst, om blågul eller röd du var,
 den dag du damp i min spenat, det vete fan och Potifar,
 men det jag vet och det jag svär, att i min torra spruckna
 håg
 du hällde ut en spann av luft och sol och böljors tåg.

Det förefaller, som om Dan Andersson skulle ha skrivit en dikt till sig själv som broder Joakim. Bland hans posthuma arbeten finns det nämligen en avskedssång till broder Joakim, då han år 1917 for från Göteborg, tryckt i den samlade upplagan av hans skrifter. Och ingenting förbjuder ju det antagandet. Men det faktiska förhållandet är, att denna visa är om Dan Andersson och icke av honom, fast den i hans egen avskrift låg bland hans papper och följaktligen antogs stamma från hans egen verkstad.

Broder Joakim hörde icke till dem som lipa över ödet. I sina skrifter brottades han med det och bekämpade det och det kan under denna kamp bryta fram ett rop ur djupsens nöd. Men i sin umgängelse bland människor behandlade han det med bister humor och spelmanshumöret tog ibland ut sin rätt, fast tiggaren bad och filosofen grät. Det finns en utomordentligt betecknande historia från ett av Dan Anderssons Stockholmsbesök, mig berättad av den som tillsammans med honom upplevde äventyret. Dan Andersson hade svultit ett par dagar, fullständigt utblottad på pengar. Han och

kamraten lyckades äntligen uppbringa en femma och tågade glada i hågen i väg till ett näringsställe. De kommo emellertid att stanna utanför en musikhandel, där det hängde en ockarina i fönstret. Plötsligt fick Dan ett av sina fullständigt irrationella infall, stegade in i butiken och köpte två ockarinor à 2,50 pr styck, åt sig en och åt vännen en. Och så spelades hungern bort den kvällen. En annan gång hade han under absolut tysthetslöfte skrivit ett förtroligt brev till en vän, meddelat »honom ensam», att viktiga händelser förestodo och att han skulle lämna landet, samt stämt honom ner till centralstationen på en viss dag och bestämt klockslag. Full av förväntningar gick personen i fråga med sin anförtrodda hemlighet ner till centralen och fann där sex andra av Dan Anderssons vänner vid spärren, som alla fått samma meddelande och kommit dit som »den ende förtrogne». Dan njöt som en gud av att vara yttersta orsak till så stora verkningar.

Historien om ockarinorna, liksom den om de förtrogna, är icke blott sann, den är betydande för en hel sida av Dan Anderssons väsen. Skenbart saknades hos honom handlingens sammanhang och han kunde förefalla rent kvinnlig i sin nyckfullhet. Men detta var hos honom ett sätt att visa sig suverän över omständigheterna och bemästra dem. Han hade i sitt lynne något av mannen, som gör vad som faller honom in. Hans humor byggde i viss mån på motsägelsen och närmade honom trots alla olikheter i övrigt till sådana typer som Falstaff fakir och Oskar Andersson

(O. A.). Det låg icke så litet filosofi i denna motsägelse- och infallslusta. Och det är egentligen skada, att just detta drag kommit att lämna så få eller snart sagt inga spår efter sig i hans skrifter. Men den finns som en osynlig underström under hans öde och därmed också under hans diktning. Och den finns i vänbreven. Det inre sammanhanget i världen, dess mening eller omening intresserade honom så djupt, att han behandlade de yttre tingen och omständigheterna som något oväsentligt och tillfälligt. Det kunde till exempel roa Dan Andersson att sätta ihop de mest fantastiska historier om sig själv och vad han upplevat. I David Ramms arv berättas det, att David ibland brukade ljuga alldeles hänsynslöst för Hartman, dikta upp historier och berätta hårresande äventyr som han varit med om bara »för att se effekten därav i Hartmans dunkla, bottenlösa ögon». Denna berättelse går igen på ett drag hos författaren själv. Så till exempel inbillade han alla sina vänner, att han varit sjöman och befarit främmande hav samt att han var djupt förtrogen med Londons dock- och hamnkvarter. Och alla trodde honom till den grad, att sjömanslivet gick igen i snart sagt alla nekrologer över Dan Andersson. Det roade honom att se effekten. Men saken låg nog djupare. Dan Andersson var i väsentliga ting en lidelsefull sanningssökare och hans skrifter äro märkta av sanningssägarens nästan brutala ärlighet. Men sitt livs yttre omständigheter kunde han betrakta som någonting så utsägligt likgiltigt, att han liksom ville

visa, att han med dem kunde göra vad som helst. Det var hans suveränitetsförklaring till ödet.

Det finns ett litet brev av hans hand, där han driver ett sådant skämt med sina yttre levnadsvillkor och framställer sig i en välsituerad sommar-gästs skepelse och tillvaro, bosatt i ett Schlaraffenland, där ingenting saknas, som kan göra livet njutningsrikt och behagligt. Det är skrivet från landsortsförvisningen.

Det är länge sedan — — — hoppas barna växer och aktierna bli givande! Stinsen på denna station har gift sig i dagarna. Hans fru är en änka från L... som ska vara en sån stor sta. Så nu är stinsen gift. I samband därmed avsade han sig posten, som skall flyttas till det hus vi bor i. I samband därmed flytta vi till en liten särdeles stuga längre in i skogen. — — — — — Gammal trevlig bondstuga med blyinfattade rutor! Vi bli ensamma i den. I denna stuga äro dörrarna skönt bemålade med solar, ormar och vallmo. Stugan ligger ovanom en naturlig terrass, och vi har en liten damm nedanför, så att man kan fiska genom att slänga ut metreven genom fönstret. Man kan även ogenerat bada i dammen. Stora abborrar! Och där har bott en astrolog, som hyrt, och lämnat kvar ett sorts observatorium med en riktig sextant, så att man kan ta solhöjden. Stugan innehåller fyra rum, varav vi ämna bebo två. Därtill hör även en gammaldags trädgård med ett lusthus. Solvisare på gården. I en ned i dammen rinnande bäck finns ett litet vattenhjul, som drar vedsågningsapparat. Stor mangel på vinden, ifall du skulle råka i träsnittsfördubblingsraseri. Men det bästa av allt: Stor ateljé på vinden! Allt detta hyra vi för tre kronor i månaden (pr man, förstås). Kontrakt på 3 m. uppsägning. Värden är jägmästare, lånar villigt ut båtar, hundar, fiskredskap och jaktgevär. Han har även en vacker dotter, så det är nästan troligt att jag kan få bli måg. — — —

Man skulle kunna betrakta detta skämtsamma brev som en ren Peer Gyntfantasi. Det är ju Peer Gynt, Åses trasiga pojke, som söver sin gamla mor med sagor om Soria Moria slott och »väver sig bort lyslevende vaagen». Eller man kan betrakta det som en ur ren fabuleringsglädje sprungen skepparhistoria. Men för den, som kände Dan Andersson, ligger det en hund begraven i brevet. Det är en halvt munter, halvt makaber drift med den egna torftigheten och avsaknaden. Återigen den där suveränitetsförklaringen av en som kan se precis vad han vill se och uppleva precis vad han vill uppleva. Det var på detta ömsom uppsluppna och ömsom galghumoristiska sätt Dan Andersson hämnades på de yttre omständigheterna, fattigdomen, ensamheten och försakelsen. Men efter en sådan brevlapp, där tjuvpojkslynnnet dominerade, kunde det komma en annan, där författaren med användande av en för ändamålet avpassad stil kunde låta livets kubism framstå i hela sin koncentrerade och förvirrade omening. Som kubistiskt livskoncentrat är följande skrivelse av en ganska stark verkan. Kristidens karbidbelysning ligger över konststycket.

Fått brev. Reser först när du är i st. igen. »Pilgrimen Kamanita» av Gjellerup. Största bok läst. Ensamhet. Stendhal »Rött och svart». Bonnier 4 kg. litt. att rec. skär ej upp. Foto här så du ser skåp. Alla jag skulle träffa fan i våld. Fattig. Tobak räcker. Opium något. Lördag. Orkar inte skriva. Arbetar. Band slut. Haschisch? Skaffa? Kan ej hyra. Dör snart. Buddha. Vägen. Ut. Regnväder. Kallt. Tidningsjobb? Bankjobb? %? Rep? Revolver? Mat bra. Skymning. Karbid. Explosion, död, begravning, minnesvård, bouppteckning, eftermäle, samlade

skrifter, stor poet, djurvän, ålar, loppor, iglar, löss, djävlar, kackerlackor, liktornar, sirapsfat, trasiga tänder, frälsningsarmén, spanska sjukan, Getå, krig. Slut? När? Billigt leva sen?

D. A.

Det är svårt att förutspå Dan Anderssons öde, därest icke slumpen gripit in och brutalt avklippt tråden. Obekymrad om kritiken gick han sin väg och kunde ha hjärtligt roligt åt dess diametralt motsatta omdömen om samma sak. Som alla författare hyste han en viss benägenhet att anse kritikerns verksamhet som ett parasityrke, men han var samtidigt långtifrån okänslig för ett erkännande, en hos författare ganska vanlig motsägelse. Emellertid tog honom kritiken över David Ramms arv faktiskt ganska hårt. Han hade där i sin sanningskärlek och i sitt sökande efter sina på teodicéernas gamla fråga om ont och gott liksom Gralsökaren hos Fröding kommit »för nära det oerhörda». Där fanns pinsamma scener — historien om den ihjälplågade katten och de piskade barnen, det skjutna skunkdjuret och den fulla skökan — och författaren hade liksom mästaren Dostojevskij och Gralsökaren, då han söker utranssaka »träcks renhet» och »dygd i brott», kommit att beröra några av moralens gränfall och patologiska fenomen, sådant som en aktad litteratör, mån om sitt borgerliga anseende, icke kan behandla utan att riskera sin popularitet. Domen uteblev heller icke. Vad som hos Dan Andersson var lidelsefull strävan att gå till botten med frågorna, stämplades som sensationslystnad, perversitet och grov smaklöshet. Och det hände till och med,

att en kritiker, som säkerligen aldrig gjort bekantskap med det ondas problem annat än i form av kälkborgerliga småsynder, uttalade ordet sadist. Dan Anderssons sysslande med Kant och Schopenhauer eller Rabelais behandlades som litterär snobbism och osmält halvbildning, ty naturligtvis är det icke tillåtet för en före detta timmerhuggare att jaga på doktorernas fridlysta jaktmarker, även om han har den tredubbla förståelsen, för vad saken egentligen gäller. Detta bakslag på en förut visad erkänsla kom mycket olägligt, eftersom författaren just vid denna tidpunkt kände sig behöva stödet av en vederhäftig opinion. Under sitt sista år pendlar också Dan Andersson mellan trotsig och lustbetonad självkänsla och djup nedslagenhet. Han hade alltid haft en sådan pendelrörelse i lynnet — manodepressiva anlag för att tala psykiatriskt. Det fanns i hans släkt nervös belastning och han kunde ibland stirra på galenskapen som på ett ofrånkomligt faktum. I galghumorn sökte han balansläget mellan de båda stämmingspolerna, en Lucidor som skakade av sig sorgerna med ett »skulle jag sörja, då vore jag tokot, ty ingen gör rakt, vad vår Herre gör krokot». Men detta ansträngande balansläge utgjorde aldrig tillräcklig grund för fruktbart skapande.

Jag är därför icke så alldeles tvärsäker på, att Dan Andersson verkligen skulle ha givit något väsentligt utöver vad han under sin korta skriftställarbana gav. Sådana begrepp som mognad och fullbordan stämma för övrigt inte rätt väl överens med hans oroliga typ och nyckfulla fall. Åtskilligt i hans

efterlämnade papper bestyrker, att han själv profetiskt betraktade sin verksamhet som avslutad. Och budskapet om hans hastiga död, sedd mot bakgrunden av föregående depression, framkallade därför en naturlig, fast i detta fall ogrundad tanke på dem som gå, när det börjar ryka in, för att citera Marcus Aurelius' ord om den frivilliga döden.

Bland kvarlåtenskapen fanns en liten Epilog, daterad dödsåret, som är helt buren av aningen om, att han icke hade många steg kvar att gå eller mycket mer att beställa, en av dessa tankar, som blivit döpta till Ensamhetens tankar och som blotta människan, då hon uppträder — inte för andra, men — för sig själv.

God natt — god sömn jag önskar Er
ni alla vandringsmän.

Vi sluta sjunga och skiljas — vad mer
om aldrig vi träffas igen.

Jag har sagt något litet och fattigt av det
som brunnit hos mig och så snart brinner ner,
men den kärlek, där fanns, ej förgängelse vet —
god natt — god sömn åt er.

Man kan sammanställa detta sköna och enkla uttryck för resignerad och manlig livs avslutelse med några andra versrader från samma år, sprungna ur en underlig klärvoajans. Man bör därvid också erinra sig, att Dan Andersson vid sin död väntade den första arvingen av sitt eget kött och blod.

Nu mörknar min väg och mitt dagsverk är gjort,
mitt hjärta är trött, min säd har jag sått.

Som en tiggare står jag, o Gud, vid din port,
och blodrosor växa på stigen jag gått.

Att dödstanken är ständigt levande för en författare, som så ofta sysslat med själva dödsmysteriet som Dan Andersson, däri ligger i och för sig ingenting märkvärdigt. Han har ju redan i den klassiska dikten »En spelmans jordafärd» på ett långt tidigare stadium sjungit sitt eget drapa på ett gripande sätt. Och det finns gubbar, som kunna blicka tillbaka på litterära dödsaningar, diktade i livets vår. Men man märker snart skillnaden mellan det kända och det blott litterära. Dessa Dan Anderssons lyriska utbrott ha intensiteten av ett varsel och de visa hans egen syn på sig själv och sitt liv, så bjärt avstickande från den officiella begravningssentimentalitet, som vid en ung diktares bår alltid talas om liemannens hänsynslöshet och Clothos grymhet, om skördar i förtid och oinfriade löften. För min del kan jag icke betrakta Dan Anderssons personlighet och produktion under synvinkeln: infrielse och oinfriat löfte. En torso kan ha mycket större värde som uttryck för personlighet och mänskligt liv än ett i lugn och ro fullbordat konstverk. Det cyanväte, som fanns i väggarna av det hotellrum, där han sov sin sista natt, och som förgiftade hans sista sömn, kunde likaväl ha varit en revolverkula eller en mikrob av spanska sjukan. Det förändrar icke i minsta mån omdömet om ett liv, som när det levats och diktats intensivt, alltid är avslutat, när det är avslutat.

Det finns vissa tecken, som tyda på, att Dan Andersson, om han fått fortsätta sitt levnadslopp, skulle ha slagit in på helt nya vägar. Han uttalade både för mig och andra på fullt allvar planer

på att begära dispens och bli präst. Det var måhända bara ett hugskott och jag har på sätt och vis svårt att föreställa mig Dan Andersson, denne allvarsmän, som mitt i ett högtidligt ögonblick plötsligt kunde brista ut i omotiverat hejdlöst skratt, i kaftan och prästkrage regelbundet officiera vid gudstjänsterna i en svensk landsortskyrka. Hans andliga livsytringar voro alltför mycket ett utslag av sökande, inspiration och improvisation för att rätt kunna pressas in i formen av en värdig och regelbunden ämbetsutövning. Redan som diktare saknade han den något tvelaktiga förmågan att kunna skriva efter metod och på klockslag och bestämda tider. Han skulle heller aldrig ha passat att hålla gudstjänst just på söndagarna. Och ingenting borgar för, att icke denne överraskningarnas man skulle ha gjort sig skyldig till täta mässfall eller hållit predikningar, förbluffande som Gösta Berlings och anstötliga som en kättares.

Men bakom detta hugskott ligger faktiskt en mycket allvarlig realitet som i vart fall kunnat omgestalta hans författarskap. Dan Andersson var en starkt religiös natur. Ser man efter vilka problem han behandlat i sina böcker, så ha de allra flesta en religiös upprinnelse och grundton. Mitt uppe i en litteratur, som vrider sig kring erotik, detektivhistorier, världskrig, kristidsaffärer och pengar, politiska och sociala förhållanden, gamla herrgårdar och lustiga småstäder, behandlar han, som han själv säger i David Ramms arv, »det planlösa grubblat om själen, det odödliga, synden, straffet och det stora onda samt det gudomligas förhållande till smärtan».

Människolivet och dagens händelser få för honom betydelse i samma mån som de falla in under denna synvinkel. Under den tidigare perioden är detta metafysiska element tillbakaträngt. Den realistiska miljöskildringen är då mer sitt eget ändamål. Dock märker man redan i Dan Anderssons »kolardiktning», om man får kalla den så, hans ständiga kretsande kring de gåtor, som omsusa ödemarkens ensittare och primitiva naturbarn: brottet i det förlutna, som aldrig släpper sitt skuldtyngda offer, det utplånade och förtorkade blodet, som spökar i fantasien, gengångarna, som hälsa på hos de levande och rida deras inbillning i mardrömmen, döden, som står utanför dörren med skottkärran, den svarta jorden som väntar en utsläpad kropp, helvetesfasan och tanken på domaren ovan molnen. Den folkliga vidskepelsen med sin aldrig vilande religiösa skuld-känsla sysselsätter ständigt hans tankar. I början behandlar han den som iakttagare utifrån. Men omedvetet börja hans egna föreställningar spela med i traditionens föreställningsliv. De grova formerna av vidskepelse kunna icke hindra honom att misstänka, att det dock kan ligga någonting bakom och under det primitiva uppfattningssättet.

Med en sarkastisk glimt i ögat mot vetenskapen, som tror sig kunna förenkla, upplösa och förklara allt, betitlar han en novellsamling »Det kallas vidskepelse». Särskilt är det den tvärsäkra och uppblåsta populärvetenskapen han vill komma åt. Karigo, vildmarkens trollkarl, känner sig, då han ser den lille folkbildaren ströva kring i skogen med sina trogna lärjungar, som begärligt anamma hans

ord om forna tiders mörka vidskepelse, som den store trollmannen Faust i förhållande till den lille bildningsfilistern Wagner med sin platta förtjusning över att kunna sätta sig in i tidernas anda bara för nöjet att bevisa, hur härligt långt vi kommit. Teckningen av lärar Domquists studiecirkel sprakar av munter Chestertonsk satir mot den filantropiska och irreligiösa folkbildning, som i motsats mot den gamla religionen bara vill hyfsa människorna till ädla och sjäpigade kulturvarer, beredda att krypa ur sitt eget djurskinn, i stället för att hjälpa dem leva och lida, och som ger dem naturliga orsaksförklaringar i stället för brännvin, bröd och tro.

Det ligger någonting av Dan Andersson själv i följande praktfulla utgjutelse.

Det är egentligen mest synd om Hjalmar därför att han skaffar sig kunskaper om allt möjligt. Egentligen är jag mest förbannad på honom, därför att han inte tror på spökhistorier. Det kommer sig av lärar Domquists studiecirkel. Och sen törs han inte dricka brännvin, inte röka, inte gå hos flickor och om han kommer i sjönöd, ser du, och allt hopp är ute, så törs han inte be till Gud ens, bara för det han gått i studiecirkel. På det där viset tillverkar dom fruntimmer och barn av karlar nu för tiden. Om dom möter mäj i sällskap med en hög fulla glada bypojkar, så straxt talar dom om så synd det är, för jag har så gott huvud.

För många förefaller det kanske, som om det inte låge mycket religion i detta och i varje fall mer av hedendom än av kristendom. Men det löper faktiskt en religiös nervsträng genom resonemanget. Vad vi behöva är inte vetenskapliga förklaringar och humanitära putsmedel, utan den tro och stimulans, som håller en karl uppe i den svåra brott-

ningen med livet. Och den gamla religionen och livsföringen hade mer av den sorten än den moderna. Jag minns inte, om Dan Andersson kände till Chesterton. I så fall skulle han ha gnuggat händerna i ett utbrott av själarnas sympati.

På sätt och vis var Dan Andersson en atavistisk typ. Hans böjelse för mystik var primitivt folklig. Det var inte alltid klart, om det var av övertygelse eller på paradoxalt trots, som han ibland accepterade den övernaturliga förklaringen i stället för den naturliga. Förmodligen fann han också en mystisk värld mer pittoresk och trevlig att leva i än en sönderdelad och analyserad. Men det fanns allvarligare sidor av hans religiositet än denna halvt naiva och halvt humoristiska supranaturalism. Först och främst bär han livet igenom på ett religiöst arv. Det pietistiska hemmet följer honom som en syn under alla brokiga livsöden. Han kunde känna sig bortstött av salvelsen och läseriet. Men han behandlar det alltid med djup respekt som i berättelsen om bönemötet på Kavelås och i sin barndomsvärld hade han erfarit, hur en stark och orubblig tro, ett Tertullianskt Credo quia absurdum kunde upprätthålla och genomlysa människor, som annars skulle ha dukat under för fattigdom och förtvivlan. Faderns apostlaansikte dyker ständigt upp för honom, präglad av försakelse och bekymmer, men också av den frid som övergår allt förstånd.

Så skön är väl ej glansen av stjärnor över byn,
ej månens över grönskande dalar
som ljuset i dina ögon under gråa gamla bryn,
två kronljus från paradiset's salar.

Jag hälsar dig med sång och dina glesa hår:
 du segrat över hundra onda öden,
 Mig tycks att din kamp för de små i många år
 var som ett helgons mot djävulen och döden.

För en orolig själ som Dan Andersson stod en sådan frid i stormen som det högsta mänskliga och en sådan seger över ödet som beviskraftigare än alla spekulativa segrar. Han sökte själv visserligen sanningen ända bort i Indien, ja, vid själva helvetets port, om så skulle vara. Men ser man efter drivkraften till hans sanningssökande, så är den mer ett praktiskt och etiskt försoningsbehov än ett teoretiskt och metafysiskt förklaringsbehov. Dan Andersson var i långt högre grad fantasi- och känslomänniska än teoretiker. Hans besök inom vetenskapens rämärken voro gästbesök, fullt uppriktigt menade, men utan egentlig trivsel. Han kan som skolasten i Birgittas uppenbarelser ställa de mest spetsfundiga metafysiska frågor, han kan tvista med Jahve som Job och förbanna honom i det namnlösa oförskyllda lidandets namn. David Ramm drar sig icke för hädelsen och bottentvivlet. Men denna hädelse är alltid religiöst betonad och den är liksom ett experiment för att utröna, hur långt en människa kan gå på spänd lina över en avgrund utan att falla ner. Barndomens religiösa fråga, enkanterligen den pietistiska skuldfrågan, överskuggar hela hans liv. Han kan genom en hädelse för ögonblicket djärvt befria sig från dess tryck. Men den återkommer. David skildrar själv sin belägenhet på följande sätt: »nedsmutsad av det förflutna, hemlös

i det närvarande och fylld av skrämsel för det tillkommande». Det är just en typiskt religiös predisposition. David säger också: »Jag tycker jag ej kan leva utan en genomgripande förändring. Och nu är frågan: vilketdera är klokast, självmord eller syndernas förlåtelse». David Ramms arv slutar med en disharmoni utan upplösning: sonen som förbannar den fasans värld han genomvandrat och de båda gamla på loftet, som med tärda och tunna röster sjunga sin psalm. Författaren har icke tagit någon fullt tydlig position i valet mellan psalmen och förbannelsen. Men detta disharmoniska ackord liknar det, som i sista takten föregår den slutliga harmoniska upplösningen.

Allt detta har Dan Andersson diktat ur sitt eget hjärta. David Ramm är hans litterära dubbelgångare. Han stod själv mitt uppe i en kris. Den har sedan fått konstnärlig gestaltning i en av hans allra starkaste dikter i »Svarta Ballader», den lilla dikten »Fången» med sin egenartade synd- och botstämning. Med kännedom om de nedärvda instinkterna, om den imponerande erfarenhet han i sin egen omgivning gjort av religionens makt att hjälpa och om hans rent praktiska krav på en hjälp icke för tanken utan för livet, har man icke svårt att föregripa utgången av denna kris, som tvivelsutan skulle ha fört Dan Andersson från spekulationens stigar in i den kristna religionen. Man kan på samma goda grunder och med särskild kännedom om hans temperament förmoda, att han aldrig skulle ha nöjt sig med den i kunskapsteori skolade agnostikerns avvaktande hållning och visa resignation inför de ting, som kallats

de yttersta. Han hörde till det släkte, som förser världen med ateister och bekännare, sak samma vilketdera, eftersom den religiösa lidelsen i båda fallen är densamma, ett släkte vars svaghet är att icke veta vad resignationen inför världsgåtan kan innebära av starkt och skönt, men vars styrka det är att icke heller veta, vad billig kompromiss vill säga. Protestantisk nyteolog hade Dan Andersson dess bättre aldrig blivit, ej heller hade han sällat sig till Bergsonläsarnas brokiga skara. Han höll på den renliga åtskillnaden emellan tro och vetande. Men skulle det vara tro, skulle det också vara tro. Så som han fattade kristendomen, den kristendom han beundrade och som han eventuellt kommit att själv omfatta, var den honom en offrets och paradoxens, nålsögats och korsets väg, Kierkegaards och Pascals väg och inte en kronans landsväg med alla törnen bortränsade och alla stenar bortplockade för att det bekväma och bildade herrskapets landå skulle kunna obehindrat passera. Han sympatiserade med fromma och gudsförnekare, läsare och ickevetare. Men den religiösa kompottblandningens mästerkockar förstod han inte, ej heller den andliga ekvilibristik, som går på lina i en triangel mellan vetandet, symbolen och undret och som aldrig någonsin befinner sig i ett fast och stabilt läge. Diskussionen om det andliga nutidsläget och kyrkan var för honom ett upplösningsfenomen. Och hade han själv axlat prästkappan, hade han aldrig kunnat förmå sig att avlägga en så kallad historisk eller estetisk bekännelse framme vid altaret till fromt bedrägeri för enfalden och tron och båt- nad för vettet och den upplysta klentron. Denne

lättsinnige och ofta lättjefulle fiolspelare med sinnet fyllt av bergspredikans ord om fåglarna under himmelen hyste ingen misskund med bekvämligheten i tro och tanke. Där hyllade han Spinozas berömda slutord till etiken, att »allt upphöjt är lika svårt som sällsynt».

Man behöver ej heller befara, att Dan Anderssons kris reducerat sig till ett litterärt omvändelsefenomen av det slag, som i våra dagar kommit på modet och som öppnar salongerna för martyrerna. Därtill hade denne ovärdslige löskerkarl för mycket allvar och manlighet. Och detta ofta blodiga allvar, brutet genom humorns synglas, uppfriskat av sjömannens och vagabondens sorglöshet och spelmannens glädje vid melodien i livet, gjorde Dan Andersson i liv och död, i tro och förnekelse till en alltjämt lika fängslande personlig bekantskap och upplevelse.

III.

Det är svårt att fälla ett omdöme om Dan Andersson, som konstnär och detta därför, att hans personlighet och livsöde bryter in över allt, där man står i begrepp att göra en litterär värdesättning. Men redan detta, att en starkt accentuerad personlighet träder fram ur vad han skrivit, höjer honom väsentligt över skrivarskråets genomsnitt. Man är så hjärtligt trött vid alla de skickliga händerna i litteraturen, som sömma, etsa och modellera utan att man kan märka en lidelse och en vilja. Dan Andersson var född med den av börd, uppfostran, lärdom och vana oberoende konstnärliga naturbegåv-

ningen och han ägde därtill en konstnärlig lidelse, som ofta saknas hos den kultiverade virtuosen med musiköra, men finnes hos fiolspelmanen med musikhjärta. Han hade föga sinne för tavlor, möbler, konst saker, kläder, arkitektur, allt det där, som vittnar om smak i yttre konventionell mening. Och det kunde vara ganska muntrande att höra hans fulmliga omdömen om konst. Men han hade utom sitt natursinne en oerhörd känslighet för skönt och fult i livet: i ett öde, en karaktär, en situation, en miljö av människor. Och det är väl ändå detta, som för en diktare är det väsentliga. Han hade inte heller något sinne för den litterära spetsfundigheten, de uppkonstruerade konflikterna och psykologiska fallen, de utsökta stämningarna, den pretiösa avsmaken för vanligt och vardagligt, allt det där som kännetecknar esteticismen. Men han kände sig gripen av det allmänmänskliga, det som kommer fram, då människan står osedd, ensam och naken inför livet, evigheten och Gud och då hon kämpar för sitt liv med det förflutnas vålnader, fattigdomens spöke och dödens skräck. Då han fick fatt i ett sådant ämne, behandlade han det med en intensitet, okänd för massan av väluppfostrade finsmakare, som direkt från vaggan, barnstolen och abc-boken sträcka sina händer efter klassikerbibliotekets bokskatter.

Som prosaist är Dan Andersson, om man undantager den äldre novellistiken från finnmarkerna med kolarkojan som centrum, så upptagen av lidandet i världen och de därmed sammanhängande frågorna på liv och död, att de rent konstnärliga uttrycksmedlen bli en andrahandsfråga. Och dock har han

i berättelsen om De tre hemlösa skapat ett prosaverk av rang och bestående värde även i konstnärligt avseende. Som alla konstverk, som äro mer än ren naturimitation, har denna berättelse en yttre och en inre sida, vilket icke innebär att den är symbolistisk. Ty för estetisk symbolism hyste Dan Anderssons rättframma natur en bestämd motvilja. Utsidan ger en vederhäftig social miljöskildring av tre fattiga bröders liv. Den ene är svagsint, den andre halvblind, den tredje, David Ramm, är ett offer för den oro och självdissektion, som upplöser livet i fragmentariska trasor. I deras föräldrahem »hänga fattigdomen som en rök i taket». Och denna rökslöja under taket, kväljande med sin stuglukt, ligger som en påtaglig och levande, men trist atmosfär över skildringen. Men författaren går också inåt. Dessa fattiga tänka över sin fattigdom. Det finns en tanklös fattigdom, som slavar, äter, super, parar sig och stupar omkull. Den har förf. tecknat med realistiskt mästerskap i skildringen av rallarlaget. Och den är relativt bekymmerfri. Den tänkande fattigdom är svårast och svårare, ju större insikten är att orättvisan i världen icke är av övergående art, som kan politiskt botas, utan konstitutiv. Därmed är man framme vid berättelsens insida. I en saklig och rättfram vardagsstil utan svulst, en stil, som just genom sin fattning och självbehärskning så mycket starkare framhäver upprördheten på djupet, har förf. lyckats ge åskådlig form åt den tänkande fattigdomens kval och tvivel. Med vilken sanning och konstnärlig instinkt har icke diktaren här valt själva utgångspunkten och skildrat frågor-

nas inträde i ett barns liv, då David Ramm berättar om sitt första levande minne — systemen som står lik i vedboden med kopparslantar över de brustna ögonen. Endast den som själv vuxit upp i ett religiöst hem, förstår fullt den psykologiska finhet, med vilken förf. sedan skildrar ett barns och en ynglings kamp för att befria sig från den rättfärdige gudens hårda grepp och framställer barnlogikens första sammanstötning med den kristna tron och frälsningshistorien. David Ramm skriver sin egen bibliska historia. Och den börjar så: »Först var Gud ensam och sedan skapade han jorden och människorna och talade inte om i bibeln alls vad det skulle tjäna till». Hur träffande för barntonen och barntanken! Ligger det inte en nästan förtvivlad humor i detta sätt att öppna det stora gåtsperspektivet? Denna bok är en teodicée, icke i filosofiska föreställningar och termer, men på fattiga syndiga människors vardagspråk och med deras eget liv som argumentation och insats. Och den har, vad Leibnitz' Teodicée och dess berömda motskrift, Voltaires Candide, utan alla misslyckade jämförelser för övrigt saknar — livets egen okonstlade, ogjorda och osminskade realitet. Högst når kanske framställningen i teckningen av Karl Anton, den halvblinde brodern, som stapplar hem i mörkret från järnvägsbygget med stenar i ryggsäcken, en plågad och pinad Dostojevskijkristen, som i paradoxalt majestät reser sig mitt i livets trashög och realiserar tron, som icke ser, och saktmodet, som vänder vänstra kindbenet till. De tre brödernas öden — vansinnet, fattighuset, neurastenien — »allt

blir» för att tala med David Ramm »till förbannelse», men, som Karl Anton säger, »det rör inte den som beder». Och med börens och förbannelsens motsägelse slutar denna dikt om tro och tvivel, så hemsk och så upphöjd på samma gång. En skenbar kallblodighet präglar diktarens förhållande till sitt ämne, men blott för att hålla sentimentaliteten borta, denna sjukdom, som brukar sätta sig just som svamp och röta i stommen på alla sociala livsskildringar med humanitär tendens. Dan Andersson är inför sitt ämne på en gång gripen och osentimental. Han tycks dessutom så lugnt övertygad om sin saks styrka i sig själv, att han förefaller sorgglöst obekymrad om uttrycksmedlen. Saken och synen får ge orden. Därigenom erhåller Dan Anderssons prosastil även annorstädes, men framför allt i denna bok ett flärdfrihetens behag, som den omsorgsfullt »utsökta» stilen så ofta saknar. Men vad som framför allt gör De tre hemlösa till en stark bok det är att frågorna och livet, tänkt och sett smält samman till enhet. I det fallet är fortsättningen, David Ramms arv, mindre lyckad ur rent konstnärlig synpunkt. Där finns kanske mera personlig lidelse och ångestpusten är några grader både kallare och hetare, men berättelsen om denne neurastenikers och vagabonds irringar och vandringar i synden och vimlet, hans bekantskaper med filosofien, kärleken, narkosen och lasten och hans återkomst till ödemarken, fattigdomen och fromheten är som helhet sämre hophållen och söndersprängd av långa reflexioner och resone-mang. Den är därför mer att betrakta som en bekännelse, en filosofiskt-religiös dagboksbikt än som

en konstnärlig romanskildring. Oförmåga av komposition är för övrigt en svaghet som Dan Andersson delar med de flesta svenska författare. Han var på den punkten likgiltig och betraktade kompositionskravet som ett utslag av estetisk överklassmoral. Och han gjorde sig lustig över, att den som skriver dessa rader en gång anmärkt, att man alltför mycket märkte skarvarna och gjutsömmen i hans romanskildring. Men i denna underskattning av formen har esteticismens underskattning av saken sin dryga anpart.

Det råder knappast något tvivel, att Dan Anderssons konstnärliga egenart bäst framträder i hans dikter, framför allt i »Svarta Ballader», en samling som framtida svensk litteraturforskning icke kan förbigå, när det gäller att göra vår tids litterära bouppteckning. Det gäller också om hans Efterlämnade dikter, där han mången gång nått den fulländade förenklingen. Liksom i all religion, som är mer än religionsutövning och vana, och i all musik, som är mer än instrumental färdighet, så finns i all lyrik, som är mer än verskonst, en underton och klangfärg, som icke kan gripas och fixeras i dogmer, noter och formler. I inledningsdikten till Svarta Ballader sitter tiggaren från Luossa vid lägerelden och sjunger för folket om sin längtan.

Det är något bortom bergen, bortom blommorna och sången,
 det är något bortom stjärnor, bakom heta hjärtat mitt.
 Hören — något går och viskar, går och lockar mig och
 beder:

Kom till oss, ty denna jorden det är icke riket ditt.

Detta »bortom» och »bakom», som konstituerar all verklig centrallyrik, finns också i Dan Anderssons

lyrik. Det var detta odefinierbara element, som Platon syftade på i sin dialog Faidros, då han talar om »galenskapen från Gud» och det »vansinne som kommer från muserna — en inspiration som griper en fin och jungfrulig själ samt väcker och eldar den», och tillägger, att »den som utan denna sinnesyra nalkas musernas tempel i tro att det räcker med yrkesskicklighet för den som skall bli poet, han förblir en stympare och hans förnumstiga poesi fördunklas av de förrycktes sånger». Det var detta element som inspirerade aposteln att tala om vad intet öra hört och intet öga sett. Det var detta element, som kom Shakespeare att skapa sin Arielsgestalt, det osynliga eterväsendet, som spelar i luften kring tingen, händelserna och sorlet. Och Hans Christian Andersen hörde den tonen i livet då han skrev sin saga om Klokken. Dan Andersson hade ett lyhört sinne för denna musik, som är själen i all lyrik. Mitt i hans mest realistiska skildringar av kött och blod, fattigdom och trasor, susar det fram som en fläkt, en fjärrklang, ett budskap. Sista dikten i Svarta Ballader — Gillet på vinden — talar liksom den första om samma ohörda sång bortom alla ljud och ting. Poeten sitter en kväll på sin ödsliga vind, medan månen lyser och stormen sjunger i luckor och knutar. Då får han just i spöktimmen ett andebesök av timmerman Jonathan Jonsson »som i fjol fick ro för sitt bröst». Öl och vin kommer fram och den hädansovne timmermannen berättar om sin villsamma färd i rymderna utanför jordens gräns:

Och han sa: Jag är timmerman Jonsson och föga lärd som
 du sett
 och jag väckte bekymmer på jorden för mitt självlärda
 timmermansvett,
 och de lärda ville hänga mej, för jag kan ej ett ord latin
 och en ängel tog så fort jag dog och gav allt jag läst
 åt hin.

Men jag hörde en sång på en stjärna en gång som jag minns
 en smul av än,
 det var sången om pinan av världarnas synd och om Her-
 ren av himmelen.
 Men en stjärnornas sångare sade mej, att det där var en
 jordisk sång
 som en ängel lärt för övnings skull när han hämtat en
 själ en gång

Och den allra högsta sången den sjöngo de efteråt
 och fast jag inte begrep ett ord, jag brast i en hejdlös gråt.
 Det var utanför alla hjärtan och en stjärnbana framför allt
 vett,
 det var vad intet öra hört och intet öga sett.

Denna sista strof med sin underbara stråksång
 av sfärisk harmoni är så typisk för Dan Andersson.
 Den har en realistisk upprinnelse — en stackars
 fattig fan som dött i lungsot. Ämnet förvandlas på
 författarens vanliga manér till varsel och spökeri i
 burlesk folklig stil — ett dryckesgille med andar.
 Men det stannar icke vid spökscenen och spökstäm-
 ningen. Diktaren får tillfälle att framställa sina
 mänskliga sympatier för den fattiga existensen, som
 framsläpat sitt liv på jorden utan lärdom och vett.
 I hans antipati åter mot det inlästa och inlärd, som
 betyder så mycket på jorden och så litet vid him-
 melens port, där det gäller hur man utan självför-

hävelse stretat och knogat sig igenom det hårda livet, känner man igen Kipling, författaren till Tomlinson, beundraren av fattig, syndig vilja och gärning och föraktaren av allt det inlärdade vett- och dygdebagaget. Ett liknande med Kiplingmentaliteten besläktat motiv kommer också fram i dikterna *Angelika*, där det är ett fattigt syndigt jordiskt kärlekspar som står i det förlorade paradiset nakna kostym inför Vår Herres tron, samt i »En tröstesam visa till idealisten och läraren Angelman», som med en tom literbutelj, en krans av konstgjorda rosor och en sprucken vädersäck av vackra föresatser och granna ord befinner sig i samma förödmjukande predikament. Situationen i fråga dyker ständigt upp för Dan Andersson. Och sens moralen av liknande situationer påminner icke bara om Kipling, den påträffas också hos Karlfeldt i hans Epistel till Sabbacus (»de mosigt överfeta och dästa själars här», »till mårgen ömkligt nakna inför Herran») och hans målarvisa i diktykeln Den yttersta domen (»en kludd och strunt på jorden, ett liljetråd i paradiset»). Det sociala innehållet i denna idékomplex är ingenting annat än den kristna demokratiens och broderlighetens: »Vi hava intet att berömma oss av inför Gud». Men i »Gillet på vinden» har Dan Andersson av detta sociala motiv gjort ett poetiskt och metafysiskt. Det högsta, det ogripbara och ofattbara, kärnan av all lyrik och all religion, det som är »utanför alla hjärtan och en stjärnbana framför allt vett», denna upplevelse faller aldrig blotta dygden, förtjänsten, skickligheten, smaken, vettet till, utan den är den rena människans privilegium, hennes, som inte fått sin mottaglighet förvirrad och förslöad

av det som är grant i världens ögon och öron. Det är därför man kan hitta mer religion hos en tiggare än hos ett pelarhelgon, mer lyrik hos en sjungande sjöman och en enkel stråkhartsare än hos yrkesutövaren ex professo. Och däri ligger en av förklaringsgrunderna till, att detta triumvirat — sjömannen, spelmannen och tiggaren — så ofta uppträder i Dan Anderssons diktning. De äro ett uttryck för hans uppfattning av den okonstlade rena människan på gott och ont och den sanna inspirationen, som skapar av inre drift och inte på uppdrag eller beräkning.

Det skulle emellertid vara orätt att kalla Dan Anderssons diktning primitiv, därför att hans ursprung var folkligt, därför att hans motivkrets i allmänhet begränsas till en miljö, som kan karakteriseras med sådana ord som finnskogen, timmerkojan, landsvägskanten, fattighuset, kyrkogården, och därför att han i formellt avseende tagit starka intryck av »visan tryckt i år», sjungen av bygdens lekare, bevärigen på marsch och matrosen i mastkorgen. Det senare släktttycket gör blott i hans poesi ett inslag av sorglös humor och friskt, vårdslöst behag. Hur tvättäkta är inte tonen i hans visa om Jungman Jansson:

Hej å hå, Jungman Jansson, kanske ödeslotten faller
ej bland kvinnfolk, men bland hajarna i Söderhaven blå.
Kanske döden står och lurar bakom trasiga koraller,
han är hårdhänt, men hederlig, så sjung hej å hå.

Kanske sitter du som gammal på en farm i Alabama,
medan åren siktats långsamt över tinningarna grå.

Kanske glömmet du din Stina för en sup i Jokohama — det är slarvigt, men mänskligt, så sjung hej å hå.

Detta är mer än poetisk och smittande rytmisk munterhet. Motsättningen: hårdhänt, men hederligt och slarvigt, men mänskligt, fylla visan med en hel livssyn, humorns på en gång medkännande och pjåskfria livssyn. Det finns berömdare mästare, som begagnat denna syn och stilart i högre konstnärligt syfte. Bland svenskar kan man nämna Karlfeldt, som utövat en viss formell eggelse på Dan Andersson. Men ännu närmre står han Kipling, som i högsta grad tilltalade hans sinne för det osentimentala i liv och språk, hans förkärlek för en konstnärlig behandling av slangen och det talade, levande ordet och hans smak för en fritt böljande rytm. Han var som skapad till Kipling-översättare och det var frändskap och sympati, som kom honom att utföra det för en man med hans torftiga språkbildning enastående kraftprovet att på svenska tolka *Seven Seas*, en översättning som väl här och där lider av knagglig ojämnhet, men som på andra ställen är genial och i vissa fall återger originalets fläkt och anda med inlevelsens och samförståndets hela friska omedelbarhet. Det kan ha sitt intresse att veta, att översättaren först gjorde en ordagrann tolkning på fri och rimlös vers och sedan översatte översättningen på konstnärligt språk. Som poet var Dan Andersson ofta besjälad av den rena formglädje, med vilken konstnären dyrkar konsten för dess egen skull. Och han kunde triumfera över en lyckad strof, glädjas åt det enda rätta

ordet, pricken över i-et och åt en gripstark bild, precis som spelmannen fröjdas åt ett lyckat passagespel och en väl genomförd kadens.

Ur den primitiva ämneskrets, i vilken Dan Andersson helst rörde sig, hade han förmågan att framlocka det allmänt mänskliga, som skakar och griper, just därför att det är allmänt och obundet av börd, skranka och dräkt. Genom sin fantasi, som måste kallas storvulen, blir han delaktig av det, som i alla tider och på skilda tungomål skrämt och tjusat människan i hennes betraktelse av livets och dödens mysterium. I hans dikt lever bibeln och folktron. Hans tiggare kan växa opp till en Job på avskrädeshögen bland sot och skärvor, hans döende stackare flämta som lågor i vinddraget mellan Nifelhem och Muspelhem, deras hjärtan ha känt Gehennas ångest, sådan psalmdiktaren Lucidor kände den, och i deras ögon dröjer ett svagt återsken av apokalypsens Nya Jerusalem i gulddimmor och rosenfärg, sådant som psalmsångerskan Else Andersdotter såg det. I Dan Anderssons diktning lever också österlandets mera subtila mystik, där finns Vedasångernas tidlösa allenhets och själavandringsläran har starkt påverkat hans inbillning. Den har inspirerat honom till en dikt, som på ett egenartat sätt visar hans förmåga att sublimeras det primitiva och folkliga — dikten »Vandraren» bland hans posthuma kvarlåtenskap. Den är fullkomligt monumental både i form och tanke. Det är en pilgrim från de svenska landsvägarna, som blir tillspord, om han inte någon gång lockats av »den stillsamt rinnande ån», men svarar, att man skall lära sig »att inte för tidigt dö», ty han har en gång

i drömmen upplevat döden och längtade då i sin
litenhet tillbaka till sin arma och rolösa jordevand-
ring, därför att han ej kände sig färdig att möta det
stora, förskräckliga och sköna mysteriet.

Jag såg hur man tvättade ut mitt lik i barmhärtiga mänskors
kök
och i fönsterspringan smög jag mig ut som en lätt och
försvinnande rök.
Jag tyckte att ut ur ett främmande hus jag famlade bort
från min kropp
och med virvlande löv i en stigande dans jag lyfter mot
skyarna opp.

Mig tycktes mitt hjärta drev mig framåt med hast över
himmelens hav
och stormar från bergen i stjärnornas värld dess bitterhet
svalkade av.
Från kroppens glädje och livets lust och all härlighet jag
känt,
från all min smärta och dygd jag for som man går från
sitt exkrement.

Och jag mötte en storm som var som en gud och som hade
ett eget ljus.
Som en blick som lyser och ser hur armt det är i ens hjärtas
hus.
Och när jag skådat dess kammare mörk jag flydde från him-
melen
och sänkte mig ned på min barndoms berg att vandra och
vandra igen.

För världen jag passade ej och kom plötsligt för tidigt till
himlen ändå
och därför, därför kan jag blott som fordom gå och gå.

Men saligt det blir när värd jag befinns att dö i ett dike
 en gång
 medan blommorna nicka och koskällor ringa i kvällen sin
 sövande sång.

Hur många av våra små poeter ha med en sådan formens enkelhet och energi behandlat ett så stort ämne? Dödsmotivet återkommer ständigt i Dan Anderssons diktning. Redan i den första samlingen gav han det en kraftig utformning i »Sista natten i Painsdalen», där kolar Berg ligger och dör med brand och rossel i bröstet, medan dunkla minnen om oförrätter och skuld vändas i hans själ: — han ser hästkraken, som fick smaka piskan, och kvinnan som fick stryk och som måste bära murbruksämbar och barn på samma gång. Det är en stor dikt om ett angripet medvetande som slocknar i fladdret av det förflutnas skuggor. I samma band finns en annan dikt »Benkvarnen», som sedan återuppstår i ny och starkare gestalt i »Kvarnsången» bland svarta ballader. En gammal kvinna sitter »i stugan vid Raisos svarta berg» och spinner. Hon växer ut till en sibylla, som lyss till knakandet av den stora kvarn, som mal släktet till stoft och som stönar av de pinades kval, medan brutna brottstycken av en himmelsk melodi då och då tränga igenom jämmern och gnisslet. Och den skärande sammanstötningen mellan denna grymma dödsvals och det ljuva sångtemat blir liksom en symbol av livets egen obotliga disharmoni, där hopp och hopplöshet, dröm och realitet leva på evig krigsfot med varandra. Man kommer osökt att tänka på Grottesången, inen detta är en Grottesång med metafysisk spännvidd. Den

då han hör blåsten »som en hungrig hund kring murkna knutarna gå». Man erinrar sig Strindbergs motsvarande framställning av blåsten i Folkungasagan, där han säger, att »det låter som när barn gråta över sina förlorade leksaker eller när sjuka jämra sig i sömnen». Dan Andersson begagnar sig också som den moderne poeten ofta gör av jämförelsen från ett annat sinnesområde, den så kallade sinnesanalogien, en stilart som är farlig, därför att den så lätt blir sökt och krystad och en bekväm utväg för snobbar. På ett ställe säger han om kvinnostämman, att »din röst är mjuk som ängsgräs». Man får på samma gång en känsselförnimmelse av svalt och lent och en hörsselförnimmelse av suset på sommarens vall. Ibland kan han teckna ett själstillstånd med en bild från naturen, som då han i Den sista sången i Kolvaktarens visor skildrar sin sinnesstämning så:

Lång var min längtans kväll —
 min själ var evig eld —
 som brann likt döda träd
 i junivindar varma.

Man kan finna en sämre bild för den heta självförbränningen. En sådan stil brukad till övermått skapar trötthet och likgiltighet hos läsaren. Men det är ett bevis på Dan Anderssons medfödda konstnärliga instinkt, att han i det fallet i allmänhet känner måttet. Retorisk överlastning är honom lika främmande som slapphet. Den poetiska juvelerarbütikens förråd av pärlor och nipper behöver han aldrig använda för att skapa verkan och intryck. Han kan konsten att göra den hårda och gråa vardagens

talesätt konstnärligt brukbara. Och då han någon gång hemfaller åt en viss sorglös vårdslöshet, går det i alla fall bra ihop med hans temperament.

Inför Dan Anderssons konstnärstyp och konstnärssöde har man en stark förnimmelse av, att gry betyder mer än ärvda förmåner och att fattigdomen, ödemarken och bibeln kunna vara väldigare vägvisare till skönhetens utsiktsberg än någonsin kulturens vise mästare. Det skulle vara alldeles oriktigt att fördölja den eggelse han rönt genom läsning och litterär påverkan. Dostojevskij betyder lika mycket för hans prosa som Kipling för hans vers. Ehuru han aldrig visade någon rätt uppskattning av Fröding, är det ostridigt, att den Fröding, som diktat Fredlös, Jägar Malms hustrur, Adam och Eva och de värmländska låtarna omedvetet påverkat hans tidigare poetiska produktion. Han var mottaglig för de mest skilda intryck alltifrån Mark Twain till Edgar Allan Poe, Charles Baudelaire och Oscar Wilde. På sistone sysslade han mycket med Rabelais och han planerade en grotesk litterär fantasi i Rabelaisstil. Man kan hos honom stöta på de mest egendomliga paralleller. Så till exempel är den vackra och gripande ballad han tillägnade sin mor påtagligt i släkt med den, som François Villon i ruelse och ömhet tillägnade sina dagars upphov. Man skulle till och med kunna tala om en viss hållningslöshet i hans smak liksom ett visst famlande i hans stil. Det är egentligen blott i Svarta Ballader och De tre hemlösa som han helt funnit sig själv. Men lika fullt är hans konst förstahandskonst och aldrig i i n r e mening efterbildning och reminiscens.

Vad som icke är fullfärdigt, är fullblods. Han hade levat, lidit och njutit tillräckligt för att kunna förse sig själv med stoff. Hans produktion äger alltigenom självupplevelsens och självsynens osökta friskhet och omedelbara värde. Men han hörde aldrig till flannörerna, som gå omkring och snoka efter lämpliga uppslag. Det skulle vara oriktigt att kalla honom mästare, han var i liv och dikt sökare och vandrande gesäll, men han hade gnistan i blod och öga. Och han kunde intuitivt försätta sig i de mest skilda situationer och livslägen. Hans oro förde honom vida omkring i denna sköna och hemska värld. Han var en expansiv natur, som aldrig stelnade i jargong och manér.

Till en vild och evig längtan föddes vi av mödrar bleka,
ur bekymrens födslovånda steg vårt första jämmerljud,
slängdes vi på berg och slätter för att tumla om och leka
och vi lekte älg och lejon, fjäril, tiggare och gud.

Må de svarta salta vatten svalka kinder feberröda,
må vi vara mil från livet, innan morgonen är full.
Ej av denna världen var jag och oändlig vedermöda
led jag för min oro, otro och min heta kärleks skull.

Dessa strofer äro sprungna ur Dan Anderssons innersta. Älg och lejon, fjäril, tiggare och gud! Det är den sanna poesiens spännvidd. Den är »bekant med nöjet och med faran», allvaret till blods och den bevingade leken. Poeten själv kan stå som tiggare inför livet. Han måste genomlöpa dess tre stadier: Inferno, Purgatorio och Paradiso, och det är inte alltid sagt, att han gör det i just denna ordning. Men då han behandlar det liv, som misshand-

lat honom, sker det med något av Guds egen suveränitet. För den sanna poesin finns ingen bredhuggen rågång mellan realism och romantik. Den sanne poeten måste kunna begagna sig av båda uppfattnings- och uttryckssätten för att nå fram till det rent och allmänt mänskliga. Han måste på en gång vara brutal och öm, brutal i sitt sanningssökande och sanningssägande, öm i sin medkänsla. Utan oro och vedermöda kan han aldrig komma i samklang med ett liv, som bär just denna signatur. Den »oändliga vedermödan» är köpeskillingen för helhetssynen och samkänslan. Men så har också poesien — jag tänker här inte på verskonsten — sin säregna tröst.

På första bladet i ett dedikationsexemplar av Kiplingöversättningen På sju hav skrev Dan Andersson med blyerts: »Obs! Kiplings största sid. 59». Han syftade på dikten Till den sanna poesien. Det är en poets bekännelse icke om poesiens blotta stämningvärde, men om dess livsvärde. Han måste själv ha varit starkt gripen, då han gjorde denna översättning, ty den verkar inspiration i första hand.

Den dig har kär hans orenhet
 all himlen tvår till snö
 och löfte ger att han en gång
 må likt ett barn få dö.
 Han vet, att mitt i kallt förakt
 ny skönhet upp har stått
 och redan har i hemlighet
 han himlens glädje fått.

Du lärde älskaren hans språk,
 gav själ åt jord och kött.

En konung skall du vara, tills
 all glöd och längtan dött.
 Din blick såg, innan ljuset var,
 i tomma rummen ner.
 På andra världar sjunger du,
 när denna är ej mer.

Bakom vår synkrets' fjärran gräns
 tvärs över namnlös sfär,
 se andra världars visa barn
 hit ned och skönja här
 ett vilset ljus, en lågas flämt,
 ett stundom halvsläckt bloss,
 ej främmande ändå — Du bar
 dit upp en sång om oss.

— — — — —

Du mellan oss och Herrans lag
 en vänlig slöja för,
 en skugga skymmande för oss
 det slakthus där vi dör.
 Du trotsar varje räknekonst
 och jämnar udda tal,
 trons sporre, tjänarinnan från
 den högstes konungssal.

Vårt liv ett slakthus, vår strävan en lågas flämt,
 rättfärdighetens lag en förtärande eld för stark att
 möta med obetäckt ansikte, men poesien slöjan som
 gör tillvaron uthärdlig, kraften som ger själ åt
 jorden och köttet, den all beräkning trotsande para-
 doxen, himmelsk glädje jordiskt njuten och dröm-
 marnas dunkudde i dödens sömn. Sådan var Dan
 Anderssons levnadshistoria, sådan hans trosbekän-
 nelse. Blott den som hört klockan i skogen och

Ariels stämman och blivit delaktig av det vansinne som kommer från muserna, kan leva och tro så.

Djursholm i okt. 1922.

Torsten Fogelqvist.

P. S. I en alldeles särskild tacksamhetsskuld står jag till herr Valdemar Bernhard, Dan Anderssons intime vän, med vilken jag haft tillfälle att kollationera mina intryck och som försett mig med värdefulla upplysningar och värdefullt material, för vilket allt jag på detta sätt ber att få betyga min erkänsla.

Förf.

PRIS 1 KRONA.

6000129530

Göteborgs universitetsbibliotek

